

GRÓF BATHYÁNY LAJOS.

Barabás Miklós rajza után.

majd pedig elnökségének megszűntével a fölkelők közé állt, fegyveres ellenállásra buzdított, a feloszlott országgyűlésben résztvevővel s ezzel a forradalmi pártot erősítette és támogatta. Batthyány fölháborodva jelentette ki, hogy hazájáért s meggyőződéséért mindenkor kész ugyan meghalni, de tiltakozik ily égbekiáltó igazságtalan ítélet ellen. Meggyilkolhatják, de el nem ítélik. Éjjel egy titokban szerzett főrrel nyakán, karján és szíve táján három nagy sebet ejtett magán, a nélkül, hogy az ágya közelében álló örök csak egy szisszenését is hallhatták volna. Ily állapotában föl nem akaszthatták, de az orvosok izgató szerekkel mégis képessé tették arra, hogy október hatodikán, Latour halálának évfordulóján, saját lábán állhasson bakóinak fegyvere elé. «Éljen a haza! Allez Jäger!» volt utolsó szava. S a vadászok főbe és szíven lötték Magyarországnak legnagyobb royalistáját. Szobra nincs, de a nemzet Budapestben, a kerepesi-úti temetőben díszes mauzóleumot emelt dísző vértanújának, a hűnek és nagynak, a hajolni nem tudó, eszes és lovagias, igazi demokrata főúrnak.

Ugyanaz nap Aradon egyszerre tizenhárom vértanúja lett a magyar szabadság ügyének.

Howiger vezérőrnagy, aradi várparancsnok szigorú őrizet alatt tartotta foglyait, kiknek meglátogatását szept. 26-ikától kezdve már csak a térparancsnokság tudtával engedélyezte. A vár közepén emelkedő főúrház négyszögében Ernst elnöklete alatt tartotta üléseit a cs. kir. hadi törvényszék s ugyanabban az épületben raboskodtak az elfogott magyar vezérek is, kiket

szeptember 21-ikén és 26-ikán idéztek a hadi törvényszék elé. Kiss Ernőt már 21-ikén golyóra, Vécey bitóra, 26-ikán pedig Schweidelt Józsefet golyóra, Pöltenberg Ernőt, Damjanichot, gróf Leiningen-Westerburg Károlyt, Lahner Györgyöt, Aulich Lajost, Dessewffy Arisztidet, Knézi Károlyt, Nagy-Sándor Józsefet, Gáspár Andrást és Lázár Vilmost bitóra ítélték. Október 5-én reggel 8 órakor hirdették ki a Haynautól megerősített ítéletet azzal a módosítással, hogy Dessewffyt és Lázárt golyóra, Gáspárt pedig tizenkét évi börtönre «kegyelmezték meg». Lenkey megőrült a börtönben s ez mentette meg a bitótól.

Október 6-ikán mind a tizenhárom véreghajtották a halálos ítéletet.

Kisst, Schweidelt, Lázárt, Dessewffyt a vár mikalakai kapujától jobbra a sáncokban lötték agyon s estig úgy hagyták őket temetetlenül. Azután a sáncokban ásták el holttesteiket. A töbit az új-aradi út második hidjától balra eső térségen várta a bitó: egy sorjában kilencz. Pöltenberg nyitotta meg a sort; Török, Lahner, Knezi, Nagy, Leiningen, Aulich, Damjanich folytatták s Vécey rekesztette be.

— Azt hittem, — vágott oda Damjanich — utolsó leszek, ki mindig első voltam a csatában.
— Odafönn igazságosabban ítélnék fölöttünk, — volt Leiningen búcsúszava.
— Hodie mihi, cras tibi! — kiáltá bakóinak fülébe Nagy-Sándor.

— Éljen a haza! — dörgé Damjanich a bitón.
Két óra alatt végre volt hajtvá a szörnyű ítélet. S a fellegek közül előtörő nap sugar négy

porba süjtött s kilencz esúfosan kivégzett hős feje fölé fonta a vértanúk díszkoszorúját.

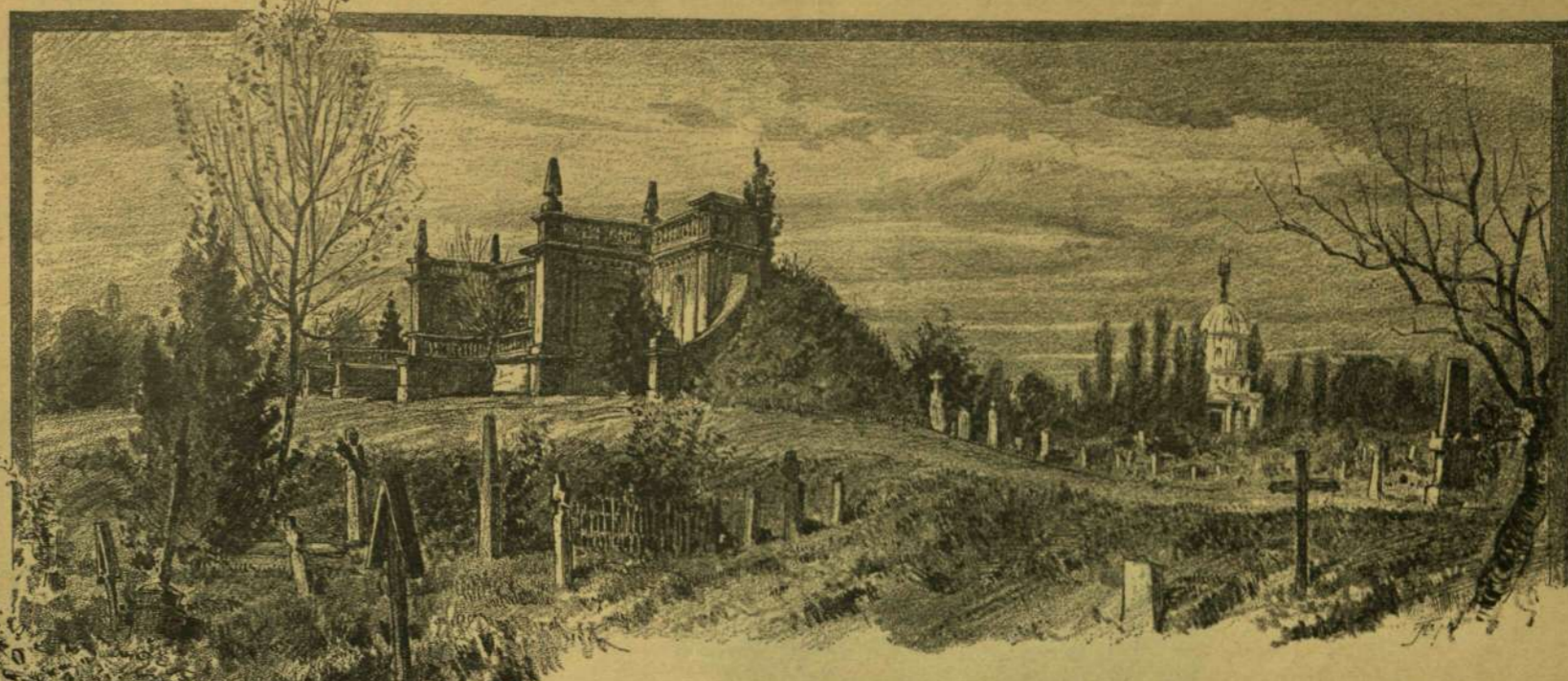
Másnap Aradon a minoriták templomában a katonaság a béke helyreállításának öröme Te Deumot tartatott. A kivégzett hősök jeltelen sírján pedig friss virágok illatoztak; senki sem tudta, ki merete nyilvánítani kegyeletét. Négy sir üresen állt már akkor. Vécey, Damjanich, Lahner és Leiningen holttesteit még ama rettenetes éjszakán eladta a hóhér, Kiss Ernőt harmadnap, Dessewffyt pedig egy esztendő múlva. Damjanich és Lahner Mácsán, Vécey az aradi temetőben, Leiningen a borosjenői templomban, Kiss Ernő Katalinfalván, Dessewffy Margonyán, a többi pedig a kivégzés helyén aluszsza nagy álmait. A nemzet nem maradt hűtlen emlékezetükhöz. Az elnyomás éveiben titkon siratta, 1867 óta nyíltan és méltó kegyelettel az ország minden részében megüli a gyászos nap évfordulóját. 1874-ben szerény, majd 1881-ben méltóbb köemlékkel jelölték meg az akasztás helyét; végre 1890 október 6-ikán Aradon a Szabadság terén a nemzet közadakozásából fölállították a Vértanúk szobrát, Zala György ihletett művét. A következő évben pedig Aradon külön múzeumban kezdték összegyűjteni a vértanúkra s a szabadságharcra vonatkozó ereklyéket. Kossuth 1883 március 15-ikén Aradot a magyar Golgothának nevezte el.

Aradon október 25-ikén lövették föbe Kazinczy Lajos tábornokot, Ferencznek, a költőnek fiát, s Hauk Alajos alezredes 1850 január 19-ikén zárta be a vértanúk sorát. Arad várában összesen tizenhat vezért végeztek ki; tizenegyet kötéssel, ötöt golyóval. A többi 464 fogoly közül várfogságra vetettek 400-at és pedig 183-at vasban.

Pesten az Új-épületben működött a haditörvényszék, melynek ítéletei alapján október 10-én Csányi László és báró Jeszenák János, október 20-ikán Woronietzky Miczisláv ezredes, október 24-ikén Csernus Manó, báró Perényi Zsigmond és Szacsay Imre, stb. végezték életüket az akasztófán. 49 akasztás és 65 föbelövés, összesen 114 kivégzés tanusítja a győzők dühét, mely ellen Európának egyetlenegy szava sem volt. 36-an «in effigie» jutottak akasztófára.

A pesti Újépület, Olmütz, Josefstadt, Kufstein, Theresienstadt, Königgrätz, Munkács, Komárom, Arad, Pétervárad, Gyula-Fejérvár és Nagy-Szeben börtöneiben magyar politikai rabok csörgötték lánczaikat. 1765 ítélet hajatott végre, az elrettentés politikája Magyarországnak soha sem nehezedett nagyobb súlylál a szabadság harezsaira.

Majdnem minden családnak volt halottja, vagy valakije, a kinek életeért aggódnia kellett. A másfél év alatt vívott harcban, odaérte azt a 7623 magyart is, a kik majdnem védtelen áldozatai lettek a románok és szerbek fagyjűlölétének, mintegy 24,000 magyar esett el; ide számítva mintegy 6—6000 román és szerb és 1000 horvát elesettet, a polgárháború Magyarországról 37,000 életet követelt áldozatul. Az osztrákok, kétségtelül nagyon enyhén, 10,173-ra, az oroszok 543-ra teszik saját eseteik számát. A szövetségesekben azonban különösen a kolera s egyéb betegségek tettek nagy kárt, úgy hogy az oroszok az elesettekben kívül több mint 13,000 halottat vallottak be; s nem ment kevesebbre az osztrákok vesztesége sem. Így a hadjárat mindkét részén mintegy 70—80,000 ember életébe került. A háború, a kivégzések, kivándorlások és a kolera következtében sok ezer meg ezer család vesztette el fentartóját, a jószágelkobzások és a magyar pénzjegyek teljes megsemmisítése következtében pedig vagyonát. Az országot megfosztották alkotmányától, végső

Dörre Tivadar rajza.

A BATHYÁNY-MAUZOLEUM BUDAPESTEN, A KEREPESEI-ÚTI TEMETŐBEN.

Véres mező holttestekkel fődve,
Elterülve a leszálló ködbe'.
Fenn kigyúlnak csillagok az égen,
Sugárkál körülfogják szépen
Az elesett hősök nemes arcát,
S lelkeiket azzal vígasztalják,
Hogy felviszik őket, égbe szállva . . .
Csörög a lánc az aradi várba'.

Csörög a lánc az aradi várban . . .
Alusznak jól mind a tizenhárman.
Álmaikban látnak dícsőt, szépet,
Sok ragyogó, fényes csataképet.
Lelkük előtt — mintha csak ma volna —
Elvonulnak Isaszeg, Kápolna,
Nagy-Sarló, Ács, Ó-Szőny, Zsigárd, Pered
És Branyiszkó, mely ég felé méréd.
Vác, Komárom és Budának vára . . .
Csörög a lánc az aradi várba'.

Csörög a lánc az aradi várba' . . .
Felsüt a nap, s ragyogó sugára
Hős vezérek büszke homlokára
Csókokat nyom hajh! most utóljára!
S a kik egykor nagy csatákban küzdve,
Ezereket vezényeltek tűzbe,

BATHYÁNY LAJOS TEMETÉSE 1870 JÚNIUS 9-ÉN. — Székely Bertalan egykorú rajza után.

veszedelemben döntötték magyarságát s lábbal tiporták a föld mélyébe ázott szent koronáját. Annak a földnek azonban, melyet — Kossuth szerint — a hon szabadság vértanúi halálukkal szenteltek meg, minden porszeme termékeny lett honszeretben; s a mit 1849 október 6-ikán senki sem remélt volna, a nemzet és király negyvennyolcz évvel utóbb, 1896-ban együtt ünnepelte a haza ezeréves fennállásának jubileumát.

OKTÓBER 6.

Csörög a lánc az aradi várban . . .
Hős vezérek — számra tizenhárman —
Csörgetik azt. Láncszemek azt sírják:
Mostan ássák a szabadság sírját . . .
Bele teszik, eltemetik holtan,
Azt se tudjuk ezután, hogy hol van!
Visszaszállt-e — honnan jött — az égbe?
Vagy elveszett az örökös éjbe?
Úl az ország, s népe sötét gyászban . . .
Csörög a lánc az aradi várban . . .

Csörög a lánc az aradi várban . . .
Hős vezérek körül bús homály van.
De vakító fény csillan ott távol,
És előtör fényből a hős tábor.
Honvédsereg jön tömött sorokban,
Lengenek a zászlók fenn magossan . . .
Felharsog az «éljen», eget verve,
Mehajolnak lengő zászlók rendre':
Elvonulnak délcegen, vidáman . . .
Csörög a lánc az aradi várban.

Csörög a lánc az aradi várba' . . .
Honvédsereg száll véres csatákra.
Leng a zászló, perog a dob gyorsan.
Éles szavu trombita felharsan.
Ágyu bömböl, puská ropog sorra:
Nap csillogó fényt szór szuronyokra:
Dobog a föld, pengenek a kardok.
Vívznak erős, iszonyatos harcokat.
Zeng vezényszó: «Csak előre bátran!»
Csörög a lánc az aradi várban.

Csörög a lánc az aradi várba' . . .
Győz a honvéd, fut az ellen hátra.

Szembe nézve vele akárhányszor, —
Most se félnek gyáván a haláltól,
Szembe néznek ma is vele bátran!
Csörög a lánc az aradi várban.

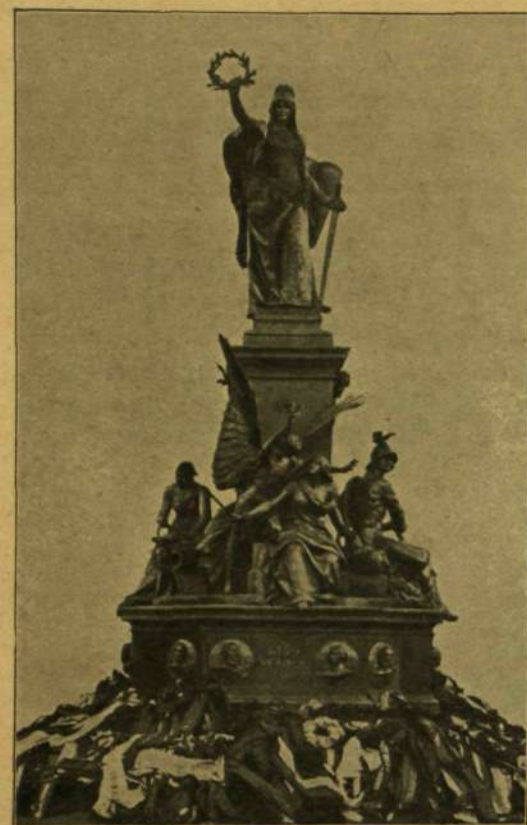
Nem csörög már láncuk, le van oldva . . .
Büszkén lépnek aradi halomra . . .
Ugy haltak meg, mint hősök és nagyok . . .
Emlékek él, s multból ma ránk ragyog.
Vértanukat nem könny illet, — hála
S szent kegyelet ékes virágzála!
Ezt adunk ma, hősök, nagyok, néktek
Soha sem fog ezen az enyészet.
Szobrotokat körül álljuk áldva,
Neveteket foglaljuk imánkba.

Míg magyarra sűt az Isten napja,
Míg e földet magyar ember lakja,
Míg e nemzet magyarul hoz törvényt,
Nem feleli el, hogy itt mi történt.
Fájón mutat az aradi várba,
E nemzeti véres Golgotára.
Unokák is sok századok múlva
Ide jönek, s itten leborulva,
Emlegetik neveteket áldva,
S esdve kérnek áldást a hazára!

Dömény József.

A TIZENHÁROM TÁBORNOK ÉREM-ARCZKÉPE A RADI VÉRTANÚK EMLÉKSZOBRÁN. — ZALA GYÖRGYTŐL.

AZ ARADI VÉRTANÚK SZOBRA.

AZ ARADI 13 VÉRTANÚ SZOBRA.

Évtizedeken át csak a hazafiú kegyelet őrizte az aradi 13 vértanú emlékezetét. Hamvaik jelenlétül porlottak, mert sokáig megjelölni sem volt szabad. Végre nagy fordulat következett be Magyarország életében. 1867. június 8-án a király és a nemzet közötti teljes kibékülés jeléül koronázó ünnepet tarthattunk, mely alkalommal az ország által a királynak följajánlott szokásos koronázási ajándékot, 100,000 aranyat, Ő Felsegeik az 1848/49-ik agg honvédek segélyezésére adományozták, e nagylelkű tettükkel pecsételve meg a kiengesztelődés őszinteségét. Az e fölötti nagy öröm alig áradt szét az ország legszélső határáig s már június 15-én az aradi «Alföld» című lapban Tiszti Lajos szerkesztő lelkes fölhívást tett közzé, hogy a tizenhárom vezér hazafiú és katonai nagy érdemeinek örök emlékjelül állítsunk hozzájuk méltó szoborművet kivégeztetésük helyén, Aradon.

A felszólalás megérdemelt visszhangra talált az egész hazában, de különösen Aradon, melynek polgármestere, Atzél Péter elnöksége alatt csakhamar gyűjtő-bizottság alakult. Az adakozások nyomban meg is indultak; de akkor a magyar közönség áldozatkészsége az egyszerre felmerült sok szükség közt annyira megoszlott, hogy az aradi gyűjtőbizottság tíz évi buzgólkodással is csak 52,000 forintot tudott összeszerelni. E miatt már-már abba kezdtek belenyugodni, hogy a vértanúk emlékére csak egy közös mauzoleumot állíthatnak; de a gyűjtő-bizottság, melynek elnöke időközben Aradnak későbbi polgármestere, Salacz Gyula lett, újabb buzgólkodással fogott ismét a gyűjtéshez s majdnem megkésztette a fentebb említett összeget, s így lehetővé tette, hogy az eredeti óhajítás s tervezés szerint nagyszabású művészi szobormű jöhessen létre, melyre csakugyan pályázatot is hirdettek.

A pályázaton Huszár Adolf akkori jeles szobrászunk pályaműve lett a nyertes, mivel tervének megvalósítása végett 1883. december 29-én szerződést is kötöttek. Huszár hozzá is fogott tere kiviteléhez, de ő 1885. január 21-én munkája közben váratlanul elhunyt, művének befejezésével az épen akkoriban föltűnt Zala György fiatal szobrászt bízták meg azzal az óhajítással, hogy ragaszkodjék Huszár pályadíjnyertes tervéhez. Zala azonban sokkal eredetibb és önállóbb művészi egyéniség, hogy sem egy más művész fölfogását és kész tervét egyszerűen magáévá fogadhatta volna s beható tanulmányozás után arra a meggyőződésre jutott, hogy az egésznek csak alapeszméit tarthatja meg, a kidolgozásnál azonban saját művészi érzékét és fölfogását kell követnie.

S csakugyan akképp dolgozta át és alkotta meg ez emlékművet, hogy a legilletékesebb emberek is elismerték, hogy az diadala a magyar plasztikai művészetnek, s hogy ez első monumentális magyar emlékszóbor méltó azokhoz, a kiket dícsőit, és méltó hirdetője annak a kegyeletnek, a melylyel e művet a jelen nemzedék létesíttetni kívánta.

A hatalmas emlékmű egy széles lépcsőzetre helyezett gránit alapon álló díszes oszlop, melynek tetején a Haza érez alakja, *Hungária*, áll rendületlenséget mutató szilárd helyzetben. A helyzetben s kifejezésben egyaránt méltóságos nőalak magasra emelt jobbárbal cser- és babérlevelekből font koszorút tart, baljával egy álló kardra támaszkodik, mely Szent István egyenes kardjának utanzata. Ugyancsak bal-karjáról egy Mátyás királynak tulajdonított pajzs másolata lóg le. Komoly fenségű szép fején Mátyás király fekete seregének vezéri sisakja van azon eredeti példány után mintázva, melyet a Nemzeti Múzeum őriz, s a sisakkal a fejedelmi méltóság jeléül korona párosul, másolata azon koronának, mely valaha Szent Margit, IV. Béla királyunk leányáé volt s ma szintén a Nemzeti Múzeum egyik kincse. A sisak alól jobb és bal felől egy-egy hajfonat csüng előre. Az alak természetét pánczéling földi, a melyet a régi harcások viseltek, ez alatt pedig régi magyar ékítményekkel gazdagon hímzett lovagruha ömlik végig rajta, oldalt fölhasítva s láttatva sodrony-pánczéllal földött, lovagsarkantyúval ékített lábát. Az alak jobb vállát, Árpádra emlékeztetőleg, párdúczbőr takarja, melynek nyulványai kecsesen simulnak az öltözethez.

Hungária oszlopának négy oldalán az *Ébredő Szabadság*, az *Áldozatkészség*, a *Harczkészség*

jelképes alakjai és a *Haldokló harc*os szoborműve van elhelyezve festői csoportozatokban; ezeken alul pedig a gránit alapzat négy oldalán a tizenhárom vértanúnak kerek medaillonba foglalt domború arcképei láthatók. Ezekre tekint le a Haza s ezek fölé tartja koszorúját, mely értelműleg jelezve, hogy ők áldozatul estek, de az eszme, a melyért vitézil harcoltak, győzött.

Az aradi vértanúk emléke mint plasztikai mű teljes mértékben bír a monumentális szobrok minden kellékével: tisztán, mindenki által megérthető módon fejezi ki a gondolatot; szép körvonalai hódolatot mutatnak a művészet örök törvényei iránt és nagy arányai szépen éreztetik a kegyeletet, melyet tanusítani kívánt az emléket létesítő nemzedék.

E nagyszabású szoborművet 1890 október 6-án leplezték le az ország minden részéből Aradra sereglett küldöttségek s a hazafias aradi közönség nagy részvétele mellett megható és lélekemelő szép ünnepléssel. A tér, a melyen áll, *Szabadság-tér* nevet visel s azóta állandó zárandokló helye minden magyarnak, a kit útja Arad városába visz.

E nagy emlékművön kívül a vár mellett, a vesztőhelyen is van egy gúla-alakú magas kőoszlop, melyet már régebben szintén közadakozásból emeltek.

OKTÓBER 6-ICA ELSŐ ÜNNEPLÉSE.

Mióta üljük meg borongó emlékezettel a vértanúk napját, s ki volt az, ki először tette azt a kegyeletet indítványt, hogy minden évben hálánkkal áldozzunk a hősök emlékezetének, a

Weisz Hugó fényképe után.

AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKSZOBRA A SZABADSÁG-TÉREN.

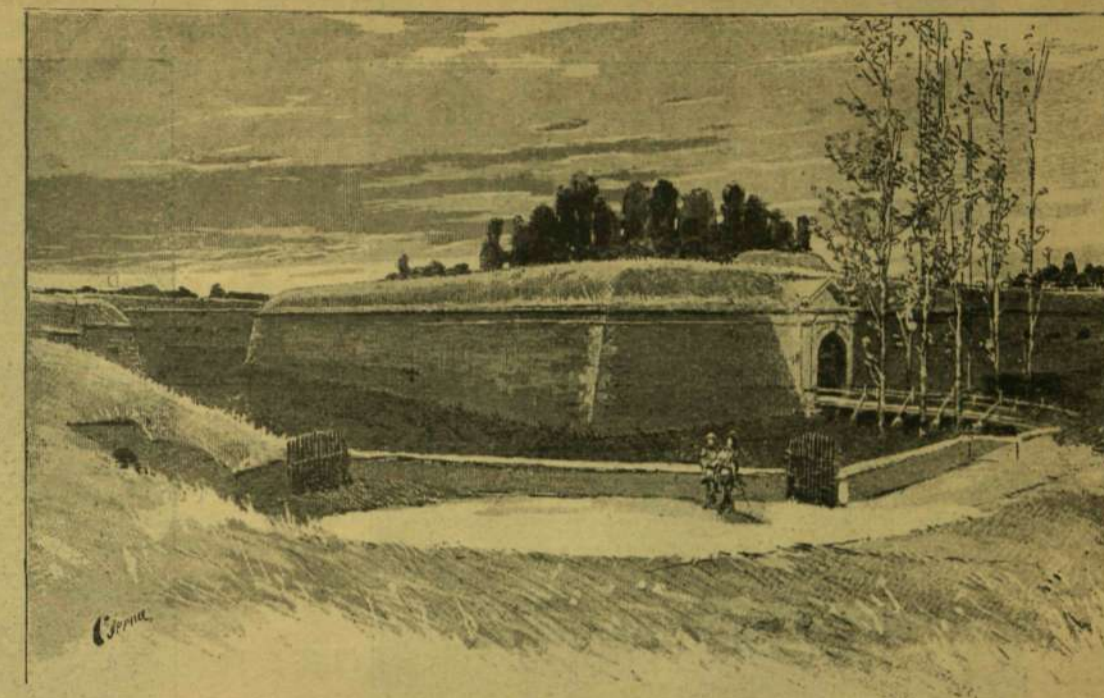
kik véreket ontották a szabadság ügyéért? Hiszen a nagy nemzeti katasztrófát követő dermedtség alatt hosszú évekig csak titkon dobogó szívek imájában élhetett Batthyány és vértanú-társai emlékezte. Az 1859-diki első vértanú-requiem szokatlan jelentőségét különösen a külföldi események által fölkellett merész várakozások izgalmai s a politikai természetű előzmények egész sora fokozták. Alig hangzottak el Solferinónál az utolsó ágyúlövés, egész Magyarországot láz remegtette meg s a felbuzdult hazafiság külső jeleiben is igyekezett az annyi ideig visszafojtott, de most annál nagyobb erővel kitörő hazafias érzelmeknek kifejezést adni.

Nem kis mértékben táplálta a hazafias érzés e fellobbanásait az a mozgalom, mely azon év nyarán Balaton-Füreden *Dörny Lajos* és néhány tolnamegyei földesúr kezdeményezésére indult meg, a kik fogadást tettek, hogy ezután csak magyar ruhát viselnek. Példájokat követték a Nemzeti Színház művészei, első sorban Lendvay Márton és Feleki Miklós, majd meg az egyetemi ifjúság.

Harminezket ifjú jogász állt egybe *Vezzerle Zsigmond* vezetésével, a ki kibérelvén a Hunyadi László előadására a színházi erkélyt, társaival együtt diszmagyarban, panyókás mentében, sastollas kucsmával és sarkantyús csizmában foglalta el a színházat zsufolóság megtöltött közönség tapsai közt az erkélyüléseket. Néhány nap múlva a magyar viselet már általánossá lett.

Ilyen hangulatban állott be az 1859. év októberében az iskolai év kezdete. A fiatalság nagy számmal gyűlt össze, különösen a jogi egyetemre, melynek előadási nyelve akkor még kizárólag német és latin volt. Két ifjú jogász fejében villant meg a gondolat, hogy folyamodjék a jogászfűjság testületileg a császárhoz az iránt, hogy ezután az előadások a budapesti egyetemen magyarul is legyenek tarthatók. A mozgalomnak lelke *Domokos László*, később erdélyi képviselő és ítélőtáblai bíró, meg *Kormos Béla*, ma kir. közjegyző, voltak.

A rendőség megtiltotta az ifjúság gyülekezését, de e tilalom mitsem használt, naponként összejöttek délután a Fillingner-kávéházban. A Bécsbe küldendő deputáció czéljaira 2-3 nap alatt 1600 forint gyűlt össze. Nyolcztagú küldöttséget választottak, melybe *Kormoson* és *Domokoson* kívül még *Bibó*, *Schertz*, *Szemere*, *Csapó*, *Máriássy* és *Szentkirályi* vettek részt. Az egyetemi tanács megtudta a dolgot s szigorúan megtiltotta az ifjúság küldöttségének a Bécsbe menetét, egyszersmind a mozgalom két vezérét, *Domokost* és *Kormost* félre relegálta.

AZ ARADI VÉRTANÚK KIVÉGEZTETÉSI HELYE.

Cserna Károly rajza.

Az aradi vár sáncz-árka, melyben Schweidel József, Kiss Ernő, Dessowly Arisztid és Lázár Vilmos tábornokok agyonlövették.

A bástyafalban fekete kereszt jelzi azon helyet, hol a kivégzések történtek.

A deputáció azért mégis fölment Bécsbe és pedig úgy játszotta ki a szemfüles rendőrséget, hogy tagjai egyenként lopódtak ki a pályaudvarhoz, mialatt a rendőség, mely azt hitte, hogy testületileg fényes diszmagyarban, nagy kísérettel fognak felvonulni, — hiába leste őket.

A kérvény azonban, melyet *Török János* fogalmazott és számosan irtak alá, soha sem juthatott a felség elé, s a bécsi rendőség nesztét nevén a dolognak, az egész küldöttséget kötött útlevéllel haza küldte.

A küldöttség visszaérkezését a főváros összes lakossága tüntető ovációval fogadta. A Duna-sor — mert gőzhajón jöttek — fényesen ki volt világítva s daczára a rideg őszi időnek, a szőnyegekkel díszített ablakok Budapest legszebb női közönségétől voltak zsufolóság telve. De még nagyobb diadal volt az egyetemi ifjúságra nézve, hogy az «Ostdeutsche Post» szerkesztőjét, *Kurandát*, a ki lapjában gúnyos megjegyzéseket tett a «tanulni nem akaró, könnyelmű és a deputáció czimét bitoló toladókra», — *Domokos László* erélyes fellépése a sértés visszavonására bírta.

Ez a Domokos László volt az is, a ki ugyanakkor, mint a fiatalság egyik vezéralakja először pondította meg barátai előtt Batthyány Lajos kivégeztetésének tízéves évfordulóján ünnepélyes gyászmise tartását. Eleinte csak keveseket avatott bele a tervbe, csak legmeghittebb barátaival közölvén azt, jól tudva, hogy a hatalom a legesekélyebb gyanúra is képes lenne mindent elkövetni, hogy útját állja a hazafias kegyelet megnyilatkozásának. A tüntetni mindig kész ifjúságot megnyerni a közreműködésre nem volt nehéz. Mindamelllett övatosságból a vezérek úgy gyűjtötték össze a fiatalságot a Fillingner udvarára, hogy nem is közölték velők az összejövetel czélját. Csak mikor már mindannyian együtt voltak, léptek ki tartózkodásukból a mozgalom szervezői.

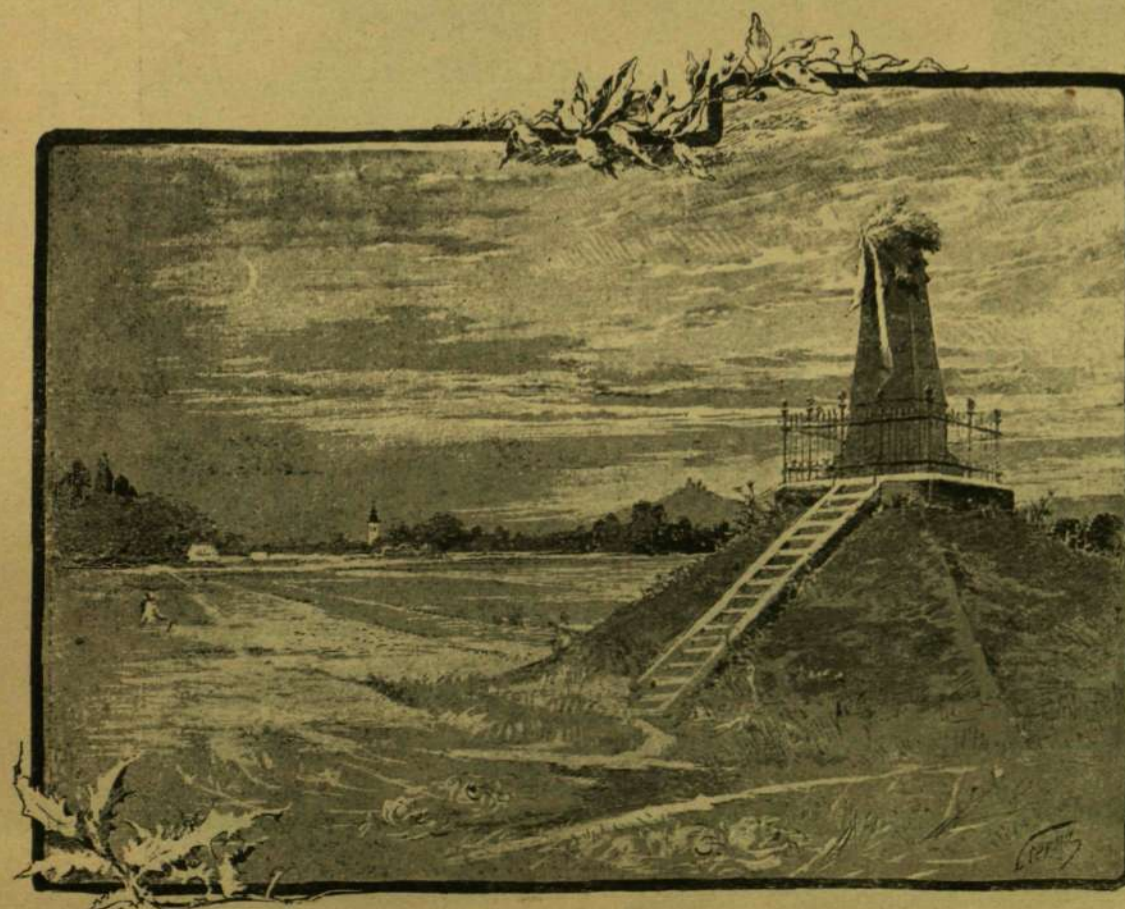
Az eszme élénk lelkesedéssel találkozott. De hogyan lehet hajtani végre a szép és nemes gondolatot a polízia Argus-szemei ellenére!

A jogászok egyike vállalkozott, hogy elmegy a ferenczrendiek barátok-téri zárójába ugyanazokhoz, a kikre bízta a család a vértanú temeinek gondozását. A folyosón találkozott egy szerzetessel, a kit fölkerít, hogy mondana misét *Lajos* nevű meghalt atyjáért.

A hazafias pap rögtön megértette, kiről van szó, cseppet sem habozott, hanem bement a templomba, mely azalatt szüntül meg a fiatalsággal és érdeklődő közönséggel. Komoly áhitat s mély megindulás közt vette kezdetét a gyászmise. A pap halkan mormolta fohászatát a megholt lelki üdvéért, mikor ép azokat a szavakat mondta, hogy «servum tuum Ludovicum» — nyílt a templom ajtaja s belépett rajta *Batthyány Lajos* özvegye talpig gyászban, a magyar főrangú hölgyvilág több előkelő tagja kíséretében. Mély meghatottság vett erőt a jelenvolutakon s tekintetét mindenki a nemes özvegyre emelte.

A rendőség csak későn tudta meg, mi foly a Ferenczies templomban. Azonnal intézkedett az ünnepély megállítására. De mielőtt a rendőség és katonaság a hely színére érkezett volna, a templom kiürült s a gyászoló közönség néma csendben oszlott szét a kegyelet szer-tartás után.

Igy folyt le az első vértanú-requiem, melynek egyik eredménye volt, hogy Domokost, a terv első megpendítőjét a rendőség Erdélybe internálta, az egyetemi tanév megkezdését pedig a következő évben októbertől novemberre halasztották, nehogy az összegyűlekező fiatalság október 6-ikán újra megragadja az alkalmat hazafias érzelmei kifejezésére. Azóta változtak az idők, de a nemzet kegyeletesebb érzése nem változott s 1859 óta minden évben innepet szentel vértanúi halhatatlan emlékezetének.

AZ ARADI VÉRTANÚK KIVÉGEZTETÉSI HELYE.

Cserna Károly rajza.

A vár előtti tér, a hol a kilencz tábornok kivégeztési helye emlékoszloppal van megjelölve. A háttérben Mikalaha helység és a világosi vár.

ÉBREDŐ SZABADSÁG.

HARCZKÉSZSÉG.

ÁLDOZATKÉSZSÉG.

HALDOKLÓ HARCOS.

AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKSZOBORÁNAK MELLÉKCSOPORTOZATAI. — Zala Györgytől.

A HŐSÖK EMLÉKSZOBORÁNAI.

Írta Jókai Mór.

Borongó őszi kép; futó felhőtábor
Rohan át az égen, egymást megelőzve.
Megered itt-amott hűs permeteg, zápor
Sugárküllőt lövel a nap közbe-közbe,
Hangok jönnek alá költöző madártól
A ki hazát keres innen messze, távol.

Vagy csak mi látjuk azt? ez nem futó felhő.
De szellemek árnya, kik végig suhannak.
Feltámadás szava hajta, nem a szellő.
S a mi hull, forró könyzáró neve annak.
S az nem sugárküllő, hanem fényes zászló,
S honkereső lelkek szava, mi alászó.

Hosszú volt az álmuk: mit végig álmodtak
Egy nehéz félszázad estétől reggelig
Hazájukat látják ott is a halottak?
S jövőendő reményén ott is kedvük telik?
Alig várják, hogy a feltámadás hangja
Ébresztő harsona szavát elrivallja.

De aztán eljönnek, föld nem tartja vissza.
Ég nem tartja vissza. A kik ott porladnak
Nincs se ég, se pokol, a mely ott marasztja.
Hazájukért éltek, közöttünk maradnak.
S mikor híjjuk őket, leszállnak, megjönnek,
S tanúságot tesznek az emberöltőnek.

Mi volt hajdan, régen, a hazáért élni,
Küzdeni, meghalni, mindent feláldozni.
Se embert, se poklot, se halált nem félni
S a haza üdvéért, ha kell, elkárhozni!
S még a holt kézzel is emelni a zászlót,
Melyre a Szabadság neve írva látszott.

Kevesen vagyunk már, kik veletek éltünk
A kik megmaradtunk idők tanújának.
Ifjú kort aggat, de szívet nem cseréltünk
Érzéseink nem, csak éveink múlának,
Most is úgy forr vérünk a haza nevére,
Mint azoké, kiknek földre hullt a vére.

Most is úgy őrizzük szívünkben a lángot,
Melynél a szabadság fátylói gyulladtak
Mely besugárzott egy egész új világot,
Melynek szikrai az égben fenmaradtak.
Miként a dicsőség napjaiban hajdan,
Diadalt hirdető hősi csatazajban.

Itt vagyunk, az emlékszobrot körülállva,
Mit hálás utókor emelt számotokra;
Ősz vitéz bajtársak hosszú sorban állnak,
A kik emlékeznek diadalitokra.
S mögöttük tömegben népünk ifju sarja,
Ki magát hozzátok oly méltónak vallja.

Ez az emlékszobor árnyat vet az égre,
Mintha felhő volna, alkonyborulátja.
De csillagaitok ott ragyognak élve
S fényüket az alkony még jobban mutatja.
Gyászos multból kisír a jövő reménye,
Felkelő új kornak dicső hajnalfénye.

Hozzátok jöttünk el, ti erős ércszobrok,
Töletek tanulni igaz honszerelmet.
Kérdezünk, s megtartjuk, a mit választok.
Milyen úton vívjuk ki a győzedelmet?
Ti már mindent tudtok: túlvilágról jöttök,
A szellemek bölcsék, nincs titok elöttök.

Hozzátok jöttünk el, nektek elmondani,
Hogy a magyar nemzet új életre támadt.
Ész, erő, akarat, minden a hajdani,
Mindenki munkában, alkotásban fárads.
Kincsünk: a szabadság, nincsen megcsorbítva;
Nemzetünk hős lelke új lángokra szítva!

Mikor így megzendül a nép riadalma,
Éltetve a hazát, s az elhunyt hőseket,
Lehetetlen, hogy azt a szobor ne hallja;
Ez a hang holtakat életre költöget,
Ez a hang rezgésbe hoz földet és eget
S izzó fényt kölesönöz, oh ércszobor, neked.

Látjátok ott ez érczarcokat szikrázni?
Nézd, hogy tündökölnék túlvilági fényben!
E néma ajkak is tudnak szóra válni,
Beszélnek, kiálnak agyalok nevében!
Kezüket szoritják, csókjaikat adják!
Kebőlükre borulnak, szívünket áthatják.

Beszélnek!... Csendesen! A ki azt nem hallja,
Annak nincsen lelke. Mi hozzánk beszélnek,
A ki megértette, keblébe takarja,
Mert az örök mondás: Szólnak a vezérek...
«Vérrel öntözött sír nem marad áldatlan,
A ki a hazáért halt meg, halhatatlan.»

TIZENHÁROM.

Írta Ábrányi Emil.

Ősz volt. Október. Ámde akkor tőlünk
Korábban elszállt a vándormadár.
Elfogyadt minden. Temető volt minden.
Vértől piroslott a sötét határ.

A méla erdők harkály koppanása
Úgy hangzott, mint koporsó-szögezés.
Vagy tán szekerczék csattogása volt az,
Jelentve, hogy kilencz bitófa kész.

S kihozták őket egy bús őszi reggel.
Milyen látvány volt, édes Istenem!
Külön harczoltak hús csatában. És most
Találkoztak mind — a vesztőhelyen.
Gyászolt az ég. Sirtál te is, Teremtőm,
Bár úgy végzéd, hogy így haljanak ők!
S a néma csöndben még egyszer, utólszor,
Egymás szemébe néztek a dicsők!

Mikor a nap kelt, akkor áldozott le
Tizenhárom nap!... Lassan fölpirult
A nagy, tüzes gömb — s a magyar vitézség
Tizenhárom szép napja éjbe hullt.
Orozva jöttél s megfojtottad őket
Tolvaj halál! Nem merted nyílt csatán!
Ó ennyi hős, mióta a világ áll,
Egyszerre még nem halt meg soha tán!

Nem voltak ők könnyelmű ifju népek,
Kiket rajongás vak hévvel ragad.
A megszentelt jog s törvényes szabadság
Csatolta föl villámlo kardjukat!

EMLÉKEZÉS OKTÓBER 6-IKÁRA. — Zichy Mihály rajza.

A vértanúk börtöne az aradi várban.

Az aradi vár sánczárka, háttérben a vártemplom.

Törvénszegés, jogtiprás, vakmerő dölyf,
Hazájuk nagy sérelme volt az ok.
Mind férfi, mind hős, mind szép, tiszta lélek!
S úgy haltak, mint a rablógylkosok.

Ki volt náluknál tiszteletreméltóbb,
És kik szenvedtek aljasabb halált?
De zord bakóik rosszul számítottak,
Mert a gyalázat fonségükre vált!
Szégyen-halált szántak nekik. De nem lett
Belőle szégyen és nem lett halál!
A szégyen, az bíráik homlokán ég,
S az ő nevük örök sugárban áll.

Mert föltámadtak ők is, mint a nemzet
Melyért meghaltak! S most látatlanul
Itt élnek köztünk, intő mesterekként,
Kiktől a szív nagy dolgokat tanul.
Ha csüggedünk, ha megleg a kísértés,
Hogy lanyhán védjük népünk igazát, —
E gyáva korban megtanítanak arra:
Hogy' kell szeretni bátran a hazát!

Örülj, magyar! Országod él, virágzik.
Hajók, gőzgépek, gyarak kürtje bűg.
De jólléted zajos szímfőniáját
Ők szerették, e csöndes vértanúk!
Vigyázz! . . . Ha eddig megtartott az Isten,
És biztatóbb jövendő int feléd:
Nem érdemelnél egy napot se többet,
Ha egyszer őket elfelejtend!

Ha elfelednéd, hogy magadhoz így szólj:
• Nekik nem árthat az idők moha!
Azzal, hogy őket rútul megtagadjam,
Nem bókolok, nem hizelgek soha!
Nyugodt vagyok. Törvénynek és királynak
A hódolást adóját meghozom:
De nevüket mélységes áhitattal
A jó Istenhez fölimádkozom!

• Mert bármily szép a kegy pompája, fénye,
Még szebb a könny, mely érettük ragyog!
Ők hívek voltak s irig a hazához,
Hozzájuk én is s irig hi vagyok;
Míg a szívemnek lesz egy dobbanása,
Míg koszorút bír fenni a kezem,
Míg a szabadság szebb a szolga-láncznál,
Míg egy könnyem lesz — én emlékezem! •

OKTÓBER 6.

Zichy Mihály allegóriai rajzai.

Az október 6-iki gyásznapi művészi megörökítői között az első között áll Zichy Mihály, az Oroszországban élő hírneves magyar művész, a ki két allegóriai rajzzal áldozott a vértanúk emlékének. A két kép egyikének a „Mult” (1849.), másikának a „Jelen” (1867.) címet adta. Az előbbin a két nagyhatalom aránytalan nagy erejétől letiport és láncra vert Hungáriát ábrázolja, a mint az fájdalommal telt, de büszke arccsal lerogy az összetépett nemzeti zászlóra s bakói ráhurkolják testére a bilincset és a kötelet.

Wéisz Hugó fényképe.
Emlékoszlop az aradi vértanúk kivégeztési helyén.

A másik kép, melyet mai számunkban közlünk, az új erővel életre kelt hazát jelképező egy hadi díszbe öltözött s fején Szent István koronáját viselő méltóságos nőalak, mely a kép közepén a szabadságharc vértanúinak „Arad, Pest, Pozsony, N.-Szeben . . .” fölírású sarkóval mögött állva, balját az „Alkotmány” ércztábláján nyugtatja, fölemelt jobbával pedig a zsarnokság képviselőit, kik mögötte lehorgasztott föl állnak, elkergeti. A sarkó tövében, a nemtő lábainál a széttört bilincset, de a kezét leszorító köteleknek még föloldását váró alak, a magyar nép jelképes alakja vergődik, míg rajta innen, a sarkó előtt a szabadságharc dalnok fekszik halálos merevültségben, babérkoszorús fejével s jobbát szívére, balját pedig széttépett húrozati lantján nyugtatva. A sarkóra, a vértanúkat gyászolva, egy koszorút tartó magyar leány borúl; mellette a nép embere kalapot emelve áll, míg mögöttük egy fájdalmát elfojtó fekete fátyolos hölgy, egy jobb jövőt jósló öreg nő és egy koldusbotra támaszkodó öreg honvéd alakja látható. Az ezek mögötti háttérben ott ködlik a bitófa váza, de már nem ridegen, hanem borostyánnal dúsan benőve.

E mély értelmű, nagy erővel alkotott allegóriai képeket a nagy mester az „Aradi vértanúk albuma” számára készítette, melyet az aradi vértanúk szobrának leleplezésekor 1890-ben Arad város közönsége és az aradi Kölcsey-egyesület megbízásából szerkesztett Varga Ottó. A képet később nagy alakban is kiadta a Kölcsey-egyesület Morelli Gusztáv tanár művészeti fiametszetében. Ugyancsak a Kölcsey-egyesület volt szives most engedélyt adni lapunknak a kép közlésére.

Nem lesz érdektelen fölemlíteni, hogy e rajzokat a művész az „Aradi vértanúk albuma” számára ingyen készítette, de mégis annak az öhajtatásának nyilvánításával, hogy a képek esetleges jövedelméből egy elszerecséltlenedett öreg gyámoltjának is juttassanak némi segédelmet. És ez lehetnének is bizonyult, mert a „Kölcsey-egyesület” úgy az albumból, mint a két rajz

nagyított alakú kiadásából csakugyan nyert annyi jövedelmet, hogy a pártolásába ajánlott öregnek összesen mintegy 1000 forintot juttathatott.

„AZ ARADI VÉRTANÚK KIVÉGZÉSE.”

Thorma János festménye.

Nagyszabású képet mutatott be az ezredévi országos kiállítás idejében Budapesten egy külön helyiségben Thorma János jeles festőművésznünk, kinek nemcsak a történelmi festészet terén, hanem általában is ez volt első nagyobb műve. A kép általános és nagy hatást tett; vevője mindazáltal máig sem akadt. Így a kiállítás óta begöngyölve hevert a nagy festmény a művész lakásán. Közélebb a „Könyves Kálmán” című könyvkiadó részvénytársaság vállalkozott arra, hogy kicsinyített művészi másolatban kiadja s ezzel lehetővé tegye, hogy szélesebb körök előtt ismeretessé lehessen.

A kép művészi becséről tüzetes tanulmányt irt egyik elsőrangú műbíró, Beöthy Zoltán a „Budapesti Szemle” 1896-iki évfolyamában, melyből ide iktatjuk a következőket.

„A kép majdnem sik teret mutat, jobb háttérben csekély emelkedéssel, egy bástyafalnak néhány sötétlen vázolt ívével s a messze távol fái között jelzett házakkal. Az őszieszen kiszáradt, szürkés-barna, rögös föld kintinó természet-érzéssel festve; szinte zörögni halljuk rajta a vöröses, száraz, letaposott harasztot, mely között ki-kibújik az őszi kőköresin. A bal oldalon friss tőrások, melyek mellett erősen befelé irányuló jó távlatlalt, párhuzamos vonalaikkal sem bántva a szemet: a kilencz bitófa, egyszerű, meglehetősen alacsony czövekek. Az első alatt, a képnek bal előterében, Pölsenberg tábornok, fejét már hátraszelve a hóhér kezére, ki vörös ruhájában háttal, de félarczban láthatólag ágaskodik s épen a hurkot készül térdére a földön. Még távolabb egy másik pap áll. bal kezével eltakarva szemét, jobbával pedig a feszületet magasan tartva a boldogtalan szemének utolsó pillantása elé, vagy talán keservesen inkább egyenest föl az égnek. Ezt a bal csoportot két pap: egy imádkozó s a feszületet tartó, kapesolják össze a kissé hátrább helyezett és népesebb jobbik csoporttal, mely egy parasztszeker körül gyülekezik. A szekér a béna Damjanichot szállította a vesztőhelyre, ki fehér köpenybe burkolódzva, még a szekéren áll s kemény tekintettel, sötét ránczokba vont homlokkal néz maga elé. A kocsis bal oldalán, félíg mögötte, áll hat elitelt tábornok. Öten hátul egy csoportba húzódva; egyszerű, nemes táblabíró alakok, kikből a nagy idők formáltak hősöket s most, a retentő vég előtt, minden érzélgősség vagy pátosz nélkül szorúlnak egymáshoz. Mind sötét, polgári ruhát viselnek; bal kezük és jobb lábuk rozsdás békókkal összelánczolva. Elöttük áll papi kísérvével, fekete bársony atillájában Nagy-Sándor, még elválva társaitól s kissé szétvetett lábakkal, magán erőt véve őrzi szilárdságát s emelt fejjel várja a mindjárt reá forduló sort. A rúd-jával kifelé fordított szekérhez támaszkodik elől Leiningen honvéd egyenruhában; mindnyája közt a leggyöngédebben átértett és legtöbb szeretettel kidolgozott alak, tekintetében

s végtelen nemes mozdulatában a legmélyebb levertség kifejezése van. Még alantabb, a borzasztó óra izgalmaiban szintén egymáshoz szorúlva, két fiatal pap; az egyik, a keményebb, összeszorított ajakkal és égő szemmel a tábornokok felé néz; a másik elfordúlva, fölindulását, már-már kitörő könyeit ajkához szorított imádságos könyvével nyomja el. Mind e csoportokat és alakokat, melyek tángan s a legtisztább tagolással vannak elrendezve s egységbe foglalva, kitünő távlati számításal és hatással, katonai négy-szög veszi körül, mely azonban, a bal háttérben elhelyezett lovas tisztjével együtt, a reggel ködében inkább csak vázolván van, mint kidolgozva. Az egész az őszi kora reggelnek ködös világításában. A földről még szakadoznak a ködök; az égen szürke páras felhők, csak épen a közepén foszlva meg s kissé melegebb fény-kévtől bocsátva alá. Ebből száll valami Pölsenberg fejére; ebben csillan meg a föltartott feszület s a közből álló pap fehér karinge. E szomorú, de teljesen szabad légtényben mutatkozik minden a festményen. E borús világítás, melynek hatását emeli a sok fehér szín-folt, a papok karingei s Damjanich köpönyege, söt emeli, mert megtöri egyhangúságát, a hóhér kopottas kabátjának vörös színe is: a legmélyebben megillető színhangulatot terem. Nem tudjuk, milyen volt az a szörnyű októberi reggel az aradi mezőn; nem ragyogta-e be talán a kelő nap aránya; de ellenállhatatlanul érezzük, hogy érzéseink és képzeletünk ilyen ég alatt s ilyen világításban mutatják nekünk, sőt ha ott lettünk volna, bármilyen volt az a reggel: az eget és földet ott és akkor mi is ilyennek láttuk volna.

Barabás Miklós 1848-iki rajza.

DAMJANICH JÁNOS.

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS TEMETÉSE.

Midőn Magyarország első volt miniszterelnöke a vesztőhelyen kilehelte nemes lelkét, holttestét egy közönséges parasztszekerre téve az est homályában a Rókus-kórház halotti kamrájába szállították, hogy onnan, minden végtisztesség nélkül valamely közös sírjába vigyék a temetőnek.

kivált az ötvenes évek elején könnyen veszélyes lett volna rájuk, ha köztudomásra kerül, hogy az ő hazaifágunk örökdió a drága hamvak fölött.

Az idők változával Pest városa jogának és kegyeletes kötelességének tartotta, hogy az addig rejtgetve tartott dicső halottat hozzá és a nemzethez méltó nyugvó helyre vitesse át. 1870 márczius 29-én egy bizottsága által a Ferencz-

Barabás Miklós 1844. évi festménye után.

GRÓF LEININGEN KÁROLY.

1848. évi festmény után.

BÁRÓ VÉCSEY KÁROLY.

Than Mór 1849. évi festménye után.
DESSEWFFY ARISZTID.

rendiek sirbortjának titkát hivatalosan földérintetvén, a testét elállított fenyű koporsójából kivételve, érzékporsóba helyeztette át s részére a kerepesi-úti temető legszebb táját kiválasztva, oda még ugyanazon év június 9-ikén délután nagy pompával eltakarították. A koporsó a végeltemetés előtt két napon át (június 7., 8.) a Ferencziek templomában közszemlére volt ki-téve, hogy ravatala mellett mennél több hazafi leróhassa iránta a kegyelet adóját. És a magyarság az ország minden részéről oly tömegesen zarándokolt a szentelt hamvakhoz, hogy a temetési menetben több mint százezer ember hullámozott a városnak gyászpompáival díszített utcáin végig a hat ló által vont gyászkocsi után, melyet a gyászoló család tagjain kívül a kormány és törvényhozás tagjai, törvényhatóságok, községek, testületek, társulatok számtalan küldöttei és képviselői kísérték a kész nyugvó helyre, mely fölött nem sokára nagyszerű mauzóleumot emeltetett a Bathyány Lajos emlékeztetésé soha nem felejtő nemzeti kegyelet.

A nagy pompájú temetési menetnek a temető fái között vonuló részletét meghatóan hangulatos rajzban örökítette meg akkor Székely Bertalan jeles festőnk, kinek vázlatát időszerűnek tartjuk épen most lapunk olvasóinak bemutatni.

A BOEROK HAZÁJÁBÓL.

Dél-Afrikának az a része, mely az angol vengés következtében most fontos eseményeknek készült színhelyévé lenni, a transzváli tartomány, természetű fekvése, népe és műveltségi viszonyai tekintetében egyike a kevésbé ismert európai gyarmatoknak. Egy angol utazó életében festi le tapasztalatait, melyeket ott jártában szerzett, a boeroknak (bur) nevezett holland települők életmódjáról s a vidék természeti kincseiről, melyekért most oly nagy európai hatalom, mint Anglia, kész háborúra fegyverkezni.

Fokvárostól Transzvál felé menet a Griqua-földön át mindenütt sivár «karru»-k, azaz tenyésztet nélküli, vizben szűkölködő puszták terülnek el, távoli hegyektől határolva. Seholy egy fa, sövény, fal vagy ház nem üdíti fel a szemet; mint egy papírlapra rajzolt vonal, úgy húzódik az út végig a rengeteg síkságon. Nyomasztó érzést kelt köröskörül a mély csend,

kal közelebb mutatja az állatokat, mint a menyire valósággal vannak. A puszkadörgésre a bakok felriadnak, hét-nyolc láb magasságra szöknek fel, minden szökkenéssel tizenöt lábnyi utat hagyva hátra. Ily módon több száz ölynyire szaladnak el, azután csendes ügetésbe mennek át, megszege nyakukat s orrukkal a földön szaglálva. Majd az úthoz érve, megint csoportosulnak s tizen, húszan, harminczan egyszerre, egy ugrással túlteremnek rajta, annyira tartózkodnak az emberjárta nyomoktól.

A gyémántmezők megnyitása óta ezer és ezer ilyen zergeakat, fekete gnút, stb. ejtettek el a boerok és szekérszámra hordták piacra a közeli városokba. Transzválban és a Becsuán-földön ma is láthatók egész költözöködő seregek, a mint folytonos mozgással ellepik a síkságot s menekülnek az európai civilizáció gyilkos golyói elől. Fenséges látvány a számtalan nyáját így összeverődve látni a vándorúton, szünetlen mozgásban. Tömegesen ejtik el ilyenkor őket csupa kedvtelésből, s mire elvonnulnak, 30—40 állat holteste borítja a földet, martalékká a sakálloknak és keselyűknek.

A keselyűk az ildöző rémei a gémekek és darvaknak is, melyek napnyugtával hosszú sorokban vonulnak be előlük a sekély vizekbe, a hol biztonságban lehetnek a vérengző vadak elől. Időnként egymást hívják, szölongatják, vagy általános hangzavarban törnek ki. Ilyenkor megrettennek valamitől vagy őrül álló társaikat figyelmeztették, hogy ideje lesz felváltásukról gondoskodni. Világos holdfényvel látható szárnyaik zavart csapkodása, mindaddig, míg a dologt rendbehozván, ismét nyugalomra térnek s kettő-három kivételével, hosszú nyakukat szárnyaik alá dugva, tovább alszanak.

Odább Koranna, Bazutó, Griqua vagy Bechuana-törzsek táboroznak tűz mellett. Hazug, kérkedő fiúcsók, a kik meglepő kalandjaik és hőstetteik előadásával mulattatják egymást, vagy dalra gyűjtanak, a mi rendszeren karéneik által kísért monoton szölgől áll, moll hangnemben. Tárnyuk a harci dicsőség vagy a marhatenyésztés. Néha, mint különösen a zuluknál látható, élénk taglejtésekkel is kísérik a karéneik refrénjét. «E-e-e-ju-ju-ju. E-e-e-ju-ju-ju.» Gugolyva ülnek a tűz mellett, könyökeiket szorosan oldalukhoz nyomva s összeszorított ökleiket előre tartva. Az E-e-e hangnál kinyújtják karjaikat, a menyire csak lehet, a ju-nál pedig visszahúzzák, mindannyiszor könyökükkel verve

minden életnek, mozgásnak teljes hiánya a napokig tartó úton. Tíz-húsz mérföldre egymástól, vagy még nagyobb távolságközökben villan fel itt-ott egy-egy tanya, szorgalmas boerok lakóhelye. Rendszeren kiszáradt vízmeder mellett épülnek, melyben ritkán akad még egy kis víz, de azért a térképeken «folyó» név alatt büszkélkednek. A tenger felől húzódo esőfelhőket elfogják a déli és keleti part hegyesorai, úgy, hogy ezek a szégyen «karru» sókszor hat-hét éven át nem látnak esőt.

Még ritkábbak a városok. De mért is épülnének? Semmi különös iparuk nincs, földjük nem termékeny, a táj nem vonzó, kő és fa egyaránt szűken. Az a néhány város, mely látható, vörös és fehér házikókból áll, téglából vagy agyagból építve, utcáik derékszögben szelik egymást s gyér fűzfák szegélyezik itt-ott. Két napi járó földet kell bejárni, hogy párját találjuk.

Éjszak felé, Victoria West-et elhagyva, mindinkább nagy számmal találhatók a vadak: zerge, nyúl, őz, gazella. Csapatosan járnak a kényelmes célpontot kínálnak a vadász fegyverének. De a családás csakhamar kiderül, mikor a golyó kétszáz lépéssel előtűrik furúdját a homokba. A légkörtiszta átlátszósága sokkal közelebb mutatja az állatokat, mint a menyire valósággal vannak. A puszkadörgésre a bakok felriadnak, hét-nyolc láb magasságra szöknek fel, minden szökkenéssel tizenöt lábnyi utat hagyva hátra. Ily módon több száz ölynyire szaladnak el, azután csendes ügetésbe mennek át, megszege nyakukat s orrukkal a földön szaglálva. Majd az úthoz érve, megint csoportosulnak s tizen, húszan, harminczan egyszerre, egy ugrással túlteremnek rajta, annyira tartózkodnak az emberjárta nyomoktól.

Azokat a boerokat, kik először ütöttek tanyát Transzválban s 1875-ben családjaikkal Demarolandba költöztek, a hol nagyobb részüket elpusztult s a megmaradtak a legnagyobb inségbe jutottak, az angol kormány élelemmel, ruhámmal segítette ki, a melyet gőzhajón küldött Welvelis Nay-be. Mindamellett, mikor Burgers elnök támogatta a delagoa-transzváli vasút kiépítése tervét, ez elég volt nekik, hogy kiköltözzenek, annyira elfoglaltak a magok rideg elzárkózásukban. Nők nem szépek, tisztaság tekintetében is kifogásolhatók, de hisz ez nem csoda, mert rendszeren felöltözve alusznak s a rettenetes vízhány mellett a mosakodás egész esemény életükben. Azonkívül a boer gyűlöli minden újítást és változást életmódjában és szándékosan el zárkózik a civilizációval való minden érintkezéstől. Megelégszik, ha úgy él, mint az atyja élt s fiától is megköveteli, hogy épen úgy éljen, mint ő élt.

oldalukat. Ebben a gimnasztikában teljes egy órán át annyi igyekezetet fejtenek ki, hogy az izzadság csurog le róluk s a tűz világításában olyanok, mintha a bőrük ki volna fényesítve.

Az Oranje-folyón túl már változik a táj. Scholta-Fontain-nál legalább már sovány zöld legelő váltja fel a homok-pusztaságot. Tüskés akácok terjesztik ki koronáikat s ágaikról takácsmadarak fészkei csüngnek alá, oly szorosan egymás mellé építve, hogy az egész egy három lábnyi átmérőjű nagy fészkekhez hasonlít. Három láb magas, s kilencz láb kerületű barna földből rakott hangyabolyok is sűrűn lepik el a síkságot; a lakatlanokba, melyeket likacsairól lehet fölismerni, vadméh rak fészket.

Sziklás magaslatokon páviánok is jelentkeznek, előre küldve őrszemeiket, a melyek rendszeren idősebb hímek, vállaikra aláomló hosszú, sűrű sörennyel. A többi ezalatt alant pusztítja a kertetek és kukoriczás földeket. Ha ember közeledik, az őrszem éles kiáltást hallat s pár perc múlva az egész tábor sűrűvé kapaszkodik fel a sziklás oldalon, anyák, körülöttük csimpaszkodó csecsemőkkel, serdülő hím és nőstény fajzatok, mindannyi karmai közt szorongatva zsákmányát. Menetközben mindenféle katonai stratagémával élnek. A fiatal hímekből áll az előcsapat, szétszórt csatárláncokban, azután következnek a nőstényekből és csecsemőkkel álló derékhad, végre az öreg hímek zárják be a sort.

A holland ültetvényesek eleget panaszkodnak kártételeikről. Ha egy kertet, vagy földet őrizetlen hagyunk, mindjárt ott teremnek, s kifosztják. Nagy ellenségeik a juhoknak, bárányoknak is, melyeknek gyomrát fogaikkal feltépi, hogy a tejet belőlük kiiggyák. Ily módon rövid idő alatt sokat el pusztítanak. Ha megsebzik őket, veszedelmessé válnak; de van eset, hogy bántás nélkül is megtámadják s megölik az embereket. Fegyveresen azonban könnyű velök elbánni. Ha közbük lönek, nem szóródnak ugyan mindjárt szét, hanem hangosan ordítva fogják körül megsebesült társukat s kémlelőde vizsgálják, merről jött a golyó. A mint aztán észreveszik a támadót, pillanat alatt szédülnek. Mindazonáltal kinos látvány szemlélni a megsebesült páviánok, emberforma taglejtéseit s a kicsinyek igyekeztét, hogy holt szülőjüket talpra állítsák.

Jövedelmező gazdasági ág a boeroknál a struczenyésztés, de nem csekély kockázattal van egybekötve. A kiköltött madarak óta öt font, a félig fölnevelt 20-tól egész 50 fontig; kottlókért pedig nem ritkán 120 fontot is fizetnek. De ha véletlenül egy vad strucz kerül közéjük, ez magával viszi az összes félig szelidített madarakat, s a struczenyésztő tönkre megy. Egy éves koruk előtt szokták őket tollaiktól megfosztani, a mi azonban nem könnyű feladat, mert szárnyaik megsértésével járhat. Sok ház körül a szelidített struczok úgy járnak szabadon, mint a majorság; bemennek a kúszóba a háza s elkapják a gazda tányéráról a legjobb falatokat.

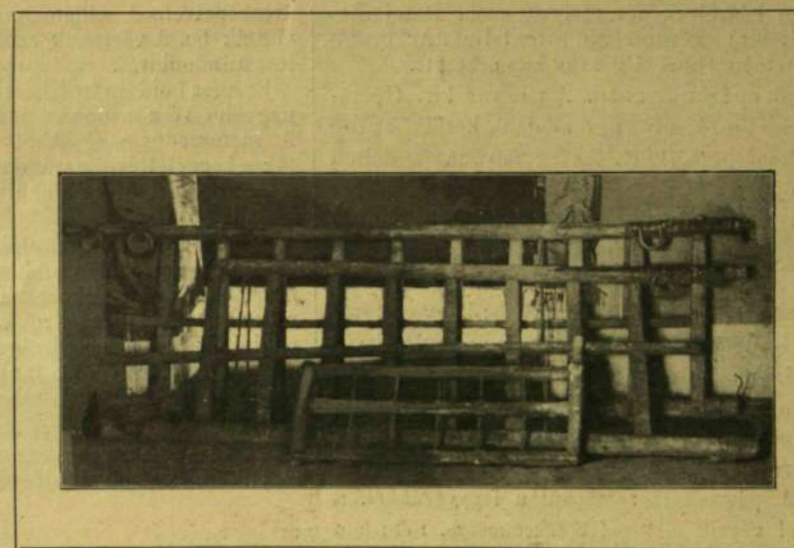
A magyar szabadságharc története napi-krónikákban (1848.) Egybeszedte Kéry Gyula. I. kötet. Fáradságos, de hasznos munkát végzett a szerző, a mikor a szabadságharc alatt megjelent hírlapokból napról-napra naplószerűen összeállította a nagy idők eseményeit úgy, a hogy azok az egykorú hírlapokban meg voltak írva. Nemcsak a történetírónak tett vele szolgálatot, hanem mindenkinek, a ki a szabadságharc eseményeit iránt érdeklődik s most e műben megtalálhat bármi, ha még oly csekély adatot is a nélkül, hogy hosszas és nagy fáradságot kívánó kutatásokra volna szüksége. A hírlapokon kívül szerző fölhasználta több a szabadságharcról megjelent nagyobb művet is, valamint két igen becses levélgyűjteményt, melyeket gróf Bathyány Béla és Horváth Géza nyugalmazott ezredes becsőstottak rendelkezésére, s melyek segítségével sok új és eddig ismeretlen adat válik közkincsévé. A kötet tulajdonképeni részét megelőzi az 1848-iki esztendő rövid naplója, melyben hónapoként cso-

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Kossuth Lajos iratai. Most jelent meg «Kossuth Lajos Iratai»-nak VII. kötete, melyet Kossuth Ferencz rendezett sajtó alá s látott el előszóval. E kötet a magyar emigráció tevékenységének utolsó

Egyik terem, közepén az az asztal, melyen a világosi fegyverletétel okiratát aláírták.

A szekér, melyen Damjanichot a veszthelyre vitték.

AZ ARADI EREKLYEMŰZEMBŐL.

idejével foglalkozik. midőn a magyar menekültek az utolsó kísérleteket tették, hogy a külföld akkori forrongására támaszkodva, életre keltsék Magyarország állami önállóságát és függetlenségét. Az Ausztria és Olaszország közti háborúról már a VI. kötet szolt egészen vége; a most megjelent VII. kötetre e háborút illetőleg főként csak azok a levelek maradtak, melyeket Kossuth Viktor Emánuel királynak, az olasz minisztereknek és a maga hiveinek írt, hogy biztosítsa a magyar légio tagjainak megélhetését a légio fölslátása után. Majd azok a levélváltások következnek, a melyek a Poroszországgal fennállott összeköttetésre vonatkoznak. Ezek után kerül sor Komáromy Györgynek és Csáky Tivadarnak azokra az üzelmeire, a melyek által Kossuthal és az olasz kormányval elhitették, hogy elkészültek a magyar nemzetnek a forradalomra való szervezésével. A könyvnek ebben a szakaszában legérdekesebbek a Klapka-féle poroszországi légiora vonatkozó részletek. A kötet első részének vége Kossuth működéséről szol, a melyvel a kiegyezés előkészületei középette a maga föl fogásának igyekezett megnyerni a nemzetet, ebben a kötetben van Kossuth Lajosnak az a naplója, a melyet 1866 májusának 27-dik napjától július 23-dikáig vezetett. Végül politikai értekezései következnek, a melyekben nagyobbbrészt a közös ügyekkel foglalkozik. A kötethez néhány kézirati és oklevéll hasonló van mellette. Kossuth Lajos iratainak meg három kötet fog megjelenni a jelen évben és a jövő évnek folyamán. A nyolcadik kötet Kossuth iratait 1867-től haláláig fogja közölni; tehát meg lesz bennük Kossuth állásfoglalása a dualizmus ellen; a kilencedik kötet a negyvenes évekre vagyis a forradalom előzményeire vonatkozó iratokat fogja közölni; a tizedik kötet, vagyis az utolsó, Kossuth Lajos kis-ázsiai, amerikai és angliai működéséről fog szólni és tartalmazni fogja Kossuth fontosabb beszédeit. Kossuth iratait az Athenaeum adja ki szépen kiállított kötetekben. A most megjelent VII. kötet 440 lapra terjed, s ára 5 frt.

A magyar szabadságharc története napi-krónikákban (1848.) Egybeszedte Kéry Gyula. I. kötet. Fáradságos, de hasznos munkát végzett a szerző, a mikor a szabadságharc alatt megjelent hírlapokból napról-napra naplószerűen összeállította a nagy idők eseményeit úgy, a hogy azok az egykorú hírlapokban meg voltak írva. Nemcsak a történetírónak tett vele szolgálatot, hanem mindenkinek, a ki a szabadságharc eseményeit iránt érdeklődik s most e műben megtalálhat bármi, ha még oly csekély adatot is a nélkül, hogy hosszas és nagy fáradságot kívánó kutatásokra volna szüksége. A hírlapokon kívül szerző fölhasználta több a szabadságharcról megjelent nagyobb művet is, valamint két igen becses levélgyűjteményt, melyeket gróf Bathyány Béla és Horváth Géza nyugalmazott ezredes becsőstottak rendelkezésére, s melyek segítségével sok új és eddig ismeretlen adat válik közkincsévé. A kötet tulajdonképeni részét megelőzi az 1848-iki esztendő rövid naplója, melyben hónapoként cso-

portositva, napról-napra felsorolja ez év főbb eseményeit. Az 1848-iki év napjátát is megtaláljuk — tájékoztatóul — a kötet elején. Nagy mértékben megkönnyíti a könyv használatát a végére csatolt kimerítő név- és tárgymutató. A most megjelent első kötet, mely az 1848-iki év első napjától december 31-éig terjedő eseményeket öleli fel, 772 nagy 8-ad réttü lapra terjedő vastag kötetet tesz ki; a Franklin-Társulat adta ki csinos kiállításban. Ára négy frt. — Ez első kötetet követni fogja a második, az 1849. évről szol.

A magyar népművészet felkarolása. Feszty Árpád kiváló festőművésztünk igen érdekes javaslatot terjesztett be a kereskedelemügyi és a közoktatásügyi miniszterhez, a magyar nép pusztulóban levő díszítő művészetének fejlesztése, megemlézése és értékesítése tárgyában. Elmondja Feszty, hogy a magyar népművészet rohamos hanyatlásnak indult, mindinkább eltűnedeznek a szironyos bekecsek, czifra szürök s helyüket brünni posztóbból készült mándlik foglalják el; de így van ez nem csak a ruházatnál, hanem minden egyéb téren is, a hol csak a népies díszítő művészetnek szerepe volt. Ezt a hanyatlást kellene hát még idejében megakadályozni, sőt művészi alapon tovább fejleszteni eme veszendőben levő nemzeti kincsünket. Fejlesztési pedig oly irányban, hogy magyaros díszítésművészeinknek a kereskedelem útján is világpiacon szerezhethetnek. Ezért egy ilyen irányú mintalap-gyűjtésünk kiadása volna szükséges, mely a népek e téren vezetője, tanítója, lenne s könnyen megérthető rajzokban és írott magyarázattal mutatná meg a követendő utat. A czél érdekében a következő teendőket említi föl Feszty:

Műipari termékeink teljes megismerése czéljából beutaznám hazánk minden részét, behatolva a pásztoroknyók rejtékét több művész-munkatársal és fölkarolnám mindazt, a mi becses és használható. Meglévő művészi formáink művészi továbbfejlesztése czéljából mintalapokat készítenék, a melyeken világos rajzzal és színekkel láthatnák ugyanaz az iparos — szűcs, faragó, himző, fazekas, szőnyegszövő — először saját munkáját a maga mostani állapotában és mai nyers, ríkító voltában, másodszor látna saját munkáját művészi átalakításban, finomabb rajzban, élkelőbb színekben, s hogy e formákat miként alkalmazhatja számos változatban különböző közkereseti tárgyra. Például: a díszes bunda iránt fogja a kereslet, meg kell mutatni, hogyan alkalmazza a szűcs a bunda válldíszét az előkelő szalonok számára nagyban keresett pamlagvankosokon, a bunda szegélydíszéből hogyan készíten takarószegélyt s mindazon díszítésműveket, a melyeket eddig csak a szűrn, gubán alkalmazott, hogy készítsen paravant, terítőt, szőnyeget, stb. A fazekas hogy készítsen korsóink formáival, és színével virágtartót, hamutartót. Lakatos, asztalos, falusi faragó mind megtanulja, hogy a saját mesteriségét miként alkalmazza a mai korban keresett tárgyra. Nem új művészetet kell őket oktatnunk, hanem meg kell velük ismertetnünk a mai kívánalmakat, meg kell tanítani arra, hogy mi kell ma a mai világban a közönségnek és hogy miért adnak pénzt az emberek. De nemcsak magyarázó szöveggel, hanem újabb bejárva az országot, élő szóval is megmagyarázván népünknek a szükségességeket s oktatóm őket az ipari fejlődésben. A mig népünk

nek ily gyakorlati módon mutatnánk meg az utat művészetére számára, akkor egy központi szövetséget, mely az egész országot behálózná, az ily uton előállított czikkeket bevezetve a lakberendezésbe és a kereskedelemben, piacot szerezne népünk munkájának úgy itthon, mint a külföldön.

Az aradi vértanúk kivégzése. Thorma János festőművész nagy feltűnést keltett képét, mely az aradi vértanúk kivégzését oly megrendítő hatással ábrázolja, most a «Könyes Kálmán» társaság egy méter hosszú művészi másolatban sokszorosítja és kiadja. A sikerült másolat a mostani aradi nagy emléktűnnepe alkalmára jelen meg s ára a művész által stilizált keretben 32 forint, vidékre küldve pedig a csomagolási költségekkel együtt 38 forint. Ezen összeget — mely különben havi részletekben is törleszthető, — megrendelésekor a «Könyes Kálmán» kiadóhivatalának, Budapest, kerepesi út 17. szám kell beküldeni. A megrendelésre a lapunk hírdetése között található megrendelő-lap is felhasználható.

Az aradi tizenhárom címme Hamvai Ödön megírta az aradi vértanúk és október 6-ika történetét. Külön életrajzát adja a tizenhárom tábornoknak s az itéletre, kivégzésre vonatkozó adatokat is részletesen összeszedte. Megemlékezik a szabadságharc többi aradi és pesti vértanúiról is. A könyvhöz Aczel Henrik rajzolt allegóriás czimlapot. Kapható Deutsch Zsigmond és Társa budapesti könyvkereskedésében s ára 1 frt 20 kr.

Színházi emlékalbum. Szerkesztette dr. Banyai Sándor, Kassa 1899 szeptember 28. A kassai új színház megnyitása alkalmából készült album közli Várdi Antalnak «Dérynő álma» című drámai jelenetét, melyvel a kassai színházat megnyitották. Lengyel Menyhért és Ladányi Béla a kassai színház történetét írták meg. E nagyobb közleményeken kívül nagy tömege van a füzetben a hosszabb-rövidebb visszaemlékezéseknek, a színházról, színészeiről és színművészeiről szóló elmefuttatásoknak, emléksoroknak stb. Ezek szerzői között ott találjuk a társadalom, a közélet, az irodalom és művészet számos kitűnőségének nevét. Sok kép is tarkítja a szöveget, kassai vezérfériaik, a Nemzeti Színház, a kassai színházról, a kassai városi színházról, a kassai színházról stb. vezetőinek és tagjainak arcképeit, valamint az új kassai színház képét. Az album alakban kiadott, 56 negyedrétü lapra terjedő füzetet Ries Lajos nyomtatta Kassán.

A műcsarnok kiállításai. A Műcsarnok most a Barabás-kiállításra és a téli mútárlatra készül.

A téli mútárlatra a bejelentéseket november 5-ig fogadják el, a beküldés ideje pedig november 15-én este hat órakor jár le. A képművészeteti társulat igazgatósága figyelmezteti a művészeket, hogy az 1900. évi párisi nemzetközi kiállításra küldendő új mútárgyakat az illetékes bizottság a téli kiállítás anyagából fogja kiválasztani s így a párisi kiállításra szánt mútárgyak külön, a kormánybizottságnál való bejelentése nem szükséges. Ellenben azoknak a műveknél, melyeket szerzőik a téli tárlaton kiállítani nem akarnak, de a párisi kiállításra szántak, december 1-ig a városigeti új műcsarnokba be kell érkeznük, mert a párisi kiállítás bizottsága alkalmasint már a kiállítás első napján megkezdí működését.

A Barabás-kiállításra napról-napra gazdagodik az anyag. Az ország minden részéből küldenek életképeket és arcképeket, viz- és olajfestményeket. Jósika Samu báró, a volt miniszter érdekes tanulmányfejet küldött be, mely egy 100 éves inaválidust ábrázol. Ezt 1830-ban festette Barabás és Jósika Miklós báró, a regényíró, vette meg. Kiállítják

továbbá az 1849-iki honvéd tábornokoknak természet után készült képét, melyek közül Damjanics arcképét mai számunkban bemutatjuk. Az országos gyűjteményekből 13 nagy kép érkezett.

Az első operaujdonság. A magyar kir. Operaszínházban a király nevenapján került színre *«A kovácsok sztrájkja»*. Az egyfelvonásos dalmű szövegírója, a bécsi Léon Viktor, egyszerűen azt eleveníti meg színpadon, a mit a francia *Coppée* Ferenc (ugyanazt a címet viselő, híres költeményében) a becsületes munkában megőregedett kovácsnak szájába ad, a ki elmondja: hogyan keveredett elégedetlen munkástársainak mozgalmába, a munkabért nélkülözve hogyan éhezett egész családjával, s mikor a nyomor megtörte és újra munkába akart állni, hogyan bélyegezte meg a «gyáva» névvel egy rozslékű társa, a kit ő aztán párviadalban megöl. A párviadalt saját külön fegyverekkel, a pöröllyel végzik el, s ezért, szerencsére, nem is a nyílt színpadon. De azért a darab realizmusa így is olyan erős, hogy az értelemhez és szívhez is szóló, sőt a megindító szövegből a képzet ereje teljesen hiányzik, — s ezzel kimondtuk azt is, hogy maga a költészet hiányzik belőle.

Léon a forrásútl használta elbeszélő költemény tartalmát egy találó, de visszatartóan ható lélek-tani vonással toldotta meg. A gonosz Colbert el akarja csábítani az inséget szenvedő öreg kovács leányát; ezzel még inkább rászólgal bűnhődésére. De a legügyesebb szöveg is csak félig mentheti meg valamely opera sorsát, kivált ha zenéje az eredetiségnek és hathatós szépségnek annyira híjával van, mint a bécsi Beer Miksa József szerzette zene, a melynek egyetlen kikerekített dallama sem új s egy sem szebb az úgynevezett tucatmunkánál. Azt az egyet meg kell adni, hogy Beer igen ügyesen bánik eszközeivel: az énekesek torkával s a szépen és jellemzően foglalkoztatott hangszerekkel; de ez nem szolgál kárpótlásul a friss képzet hiányáért. A darab végén ugyan illendőségből őt is a függöny elé tapsolták nehányszor, de az elismerés legfőképpen az előadó művészeknek szolt; Beck és Vasquez grófné (a kovács és leánya), meg Arányi (a munkásszító Colbert) művészi lelkiismeretességgel teljesítették feladatukat.

OKTÓBER 6.

Országos ünnep volt ez a nap s minden magyar szívet eltöltött a félszázados emlékezet hangulata. Maga a század, melybe a magyar szabadságharc tartozik az áldozatai iránt való kegyelettel, vége felé közeledik. Utána talán egy jobb század következik. A nagy idők mesgyéjénél meghatóttan és koszorúkkal állunk, szózat, fohász és ima száll föl a magasba. Megható volt az október 6-iki ünnep, kegyeletet oltva egy új nemzedék szívébe s felújítva az öregek, aggastyánok bánatos érzéseit. Egy egész nemzet áldozott hálás érzéseivel oltáránál.

Aradon, Budapesten vannak a vértanúk megszentelt helyei. E két helyen folytak le a fő ünnepélyek, a melyekben ezrek meg ezrek vettek részt. Itt rakta le a koszorúit a kegyelet.

Az aradi ünnepre az országgyűlés koszorúját a képviselőház elnöke Perczel Dezső vitte el, a Ház ünnepélyes határozata szerint. Együtt utazott vele számos képviselő. Megyék és városok küldöttei, testületek és magánosok nagy számmal érkeztek Aradra mindenfelől. Az ezerekre menő vendégek között van sok olyan, ki együtt harezott a vértanúkkal és most elzarándokolt sírjukhoz, hogy a mostani nemzedékkel együtt áldozzon a halhatatlannak emlékének. Aradon mindenfelé gyászlobogók lengenek.

Budapestről mentek legtöbben. Okt. 5-ikén délután külön vonat indult, a képviselők utaztak azon. Az óriási babékoszorút a képviselőház határozatahoz képest az elnök személyesen tette az aradi vértanú-szobor talapzatára. A koszorúnak félméter szélességű gyászfátyollal bevont nemzetiszínű szalagjain ez a felírás olvasható: *«A magyar országgyűlés képviselőháza, igaz kegyeletének jeléül.»*

A főváros küldöttsége, melyet Rózsavölgyi alpolgármester és Kullmann tanácsnok vezettek, a rendes délutáni gyorsvonattal utazott el, úgyszintén a honvédménház küldöttsége is.

Aradra este fénylozokor érkezett meg a budapesti különvonat, melyet ezrekre menő tömeg fogadott a pályaházban. A vendégeket a rendező-bizottság nevében Fábián főispán és Sarlot főkapitány üdvözölte. A képviselők legnagyobb részét megjelölték és az üdvözlések ismétlődtek az utcákon, melyek szorongásig meglettek az emberek orzveivel. Éjfél tájkor még mindig sűrűn hullámzott a nép az

utcákon. A boltok kirakatai tele voltak a vértanuk arcképeivel. A villamos lámpákát gyászfátyollal vonták be. A vértanuk szobrának díszítése meghatótt mindenkit.

Számos küldöttség érkezett már okt. 5-ikén. A legnagyobb rész azonban másnap reggel jött meg. A szomszédos megyékből különvonatok szállították a kegyelettel való zarándokereget. A rend fenntartására polgári őrség alakult 500 vaggongyári munkásból.

Aradra ment a képviselőkkel Kossuth Ferenc is, ki atyja hagyatékából több ereklyét adott az ereklyemúzeumnak. Megérkezett Temesvárról Vécsey Károly özvegye is. Szegedről külön vonat vitte a város küldötteit és a polgárságot. Konstantinápolyból jött Ender Károly, az ottani osztrák-magyar követ-ség attaséja, Leiningen tábornok rokona.

Október 5-ikén nagy tömegek keresték föl az aradi várat. A regruták is ekkor érkeztek, s a családjaik a kocsijával ott pihentek meg a vár és

nyára magasztos gyászünnepeinek reá nézve szívet tépő részleteit végig hallgassa. Csónás magányban és imában tölti e napot. Damjanichné lelkihangelatára való tekintettel a rendező-bizottság lemondott ama tervéről, hogy október 6-ikának előestéjén szerenádál tisztelje meg.

Az aradi ünnep. Az aradi ünnepélyeket a vértanuk szobránál Arad város közönsége rendezte. Ennek programja így volt megállapítva: Reggel fél kilenczkor az aradi városházán gyülekezik a közönség és a minoriták templomába vonul. Kilenczkor gyászmise, utána a zenekarral és a színtársulat tagjaival együttes felvonulás a vértanuk szobrához a Szabadságtérre. Itt a Hymnusz eléneklése után Jókai ódáját szavalja Pethes Imre színész. Emlék-

AZ ARADI VÉRTANUK KIVÉDELSE. — THORMA JÁNOS FESTMÉNYE.

vesztőhely közötti részen, a sáncban. Itt talált helyet azoknak a kocsiknak nagy része is, melyek a környékből hoztak látogatókat. Már október 5-ikén szakadatlanul tartott a vándorlás a vesztőhelyre. Sok küldöttség egyenesen oda ment, hogy koszorúját letegye.

Október 6-ikán reggel minden vasuti vonat népe sűrűn megtömve érkezett Aradra. A város nyüzsgött, de az ünnepély órájára mintha kihaltak volna az utcák. Alig járt valaki a mellékutczákon, mindenki az ünnepély színhelyére igyekezett. Az ünnepély a minoriták templomában gyász isteni tisztelettel kezdődött, folytatták a szabadságszobornál és befejezték a vesztőhelyen.

Damjanich özvegyénél. A Budapesten tartandó ünnepélyek rendezőbizottsága Illyés Bálint orsz. képviselő vezetésével okt. 5-ikén tisztelettel Damjanich János özvegyénél, a ki a fővárosban lakik. Illyés képviselő megindulással üdvözölte a vértanú özvegyét, tolmácsolta a polgárság tiszteletét és kegyeletét, s egyszersmind meghívta őt a budapesti gyászünnepekre. Damjanichné zokogva hallgatta a mély érzésű szavakat, megköszönte a polgárság megemlékezését, s kijelentette, hogy sem testi, sem lelki erőt nem érez annyit magában, hogy a bizo-

beszédet Csécsi Imre református lelkész mond. A Szózat eléneklése után a koszorukat rakják le a szobor talapzatára.

A vesztőhelyen az aradi 1848–49-iki honvédek egyesület rendezett gyászünnepeket, a mely a szobornál lefolyt ünnepély után következett. A daloskörök elénekeltek a Hymnusz, azután Simay István elnök az egyesület nevében üdvözölő beszédet mondott. A vértanuk emlékéért Barabás Béla országgyűlési képviselő nagyobb szónoklatban méltatta, Pósa Lajos pedig új alkalmi költeményét szavalta el. Ezután Kossuth Ferenc *«Emlékezés a multakról»* czímen tartott beszédet. A koszorukat ezután sorra lerakták, s befejezésül az aradi dalok zenekíséret mellett elénekeltek Petőfi *«Csatadal»*-át.

A budapesti ünnepélyek.

Budapesten október 6-ikán kitűzték a gyászlobogókat, nemesak magánosoknál, hanem a középületekre is, állami és városi épületekre. Az igaz érzés külsőleg is megtalálta a maga útját. Nagy közönség sietett a templomokba a gyászmisére, mert minden templomban gyászmise volt; ünnepélyes a ferenc-

rendieknél, a kik 1849-ben kriptájukban rejtették el Batthyány holttestét, és a belvárosi templomban, hol a főváros tisztviselői is megjelentek. A piarista főgimnázium kápolnájában gyászmisére gyűlt össze az ifjúság, aztán az iskola főtermében folytatták az ünnepet, megemlékezve a vértanúkról.

A virágkereskedések kirakatait már napok óta azok a koszorúk és feliratos szallagok foglalták el, melyek részint Aradra, részint a budapesti sírokra voltak szánva. A Batthyány mauzóleumának és a többi vértanúsíroknak földszítéséről a város gondoskodott.

Budapesten október 6-ikán a tulajdonképeni ünnepély a gyászmise megtartása után az új városháza dísztermében folyt le a következő programmal:

1. Szózat, éneklé a Budapesti Polgári Daloskör.
2. Illyés Bálint országgyűlési képviselő elnöki meg-

leteszi beszéd kíséretében a kör koszorúját. — 7. Dr. Polacsek Sándor, a demokráta kör szónoka, elhelyezi a kör koszorúját. — 8. Erdélyi Miklós egyetemi polgár beszéde. — 9. A dalárdák éneke mellett a többi testületek és küldöttségek elhelyezik koszorúikat. — Ugyancsak ebben az időben a rendezőbizottság megkoszorúzza a kilencz vértanú, Csányi László, báró Perényi Zsigmond és herceg Woronieczky Micziszlav vértanuk nyugvóhelyeit. A közönség ezután még a temetőben széteszlik.

Az október 6-iki emlékünnepélyek pénteken folyván le, mikor lapunk már sajtó alatt volt, azokról csak következő számunkban közölhetünk tudósítást.

Országszerte. Mindenfelé az országban, városokban, falvakban a hazafiasság megtalálta a módot, hogy a félszázados jubileumot lelkéből ünnepelje. A templomok felekezeti nélkül megnyitlak. Gyászi-isteni tiszteleteken imádkoztak. Iskolákban, egyesületekben szózatok hangok a hazaszeretet hirdették és dícsőftették a hazaszeretet mártírjait.

mindazt, a mi a napilapokban *elszórtan* jelen meg, s így e lap, kivált vidéken, hol a postajárás a napi értesülést különben is megnehezíti, a napilapokat is sok tekintetben pótolja. A *«Politikai Ujdonságok»* állandó ingyen melléklete a *«Magyar Gazda»* czímű gazdasági és kertészeti képes lap.

Mindkét lapnak kiegészítőjéül szolgál a *«Világkrónika»* czímű képes heti közlöny, mely hetenként egy íven, számos képpel illusztrálva jelen meg, és az általánosabb érdeklő napi események részletes magyarázatára szolgáló cikkeken kívül rendszeresen közöl nagyobb elbeszéléseket, utirajzokat, úgy szintén mulattató közleményeket, talányokat, stb.

ELŐFIZETÉSI FÖLTTELEINK:

	egészes évre	fél évre	nagyedévre
A Vasárnapi Ujság	8 frt.—kr.	4 frt.—kr.	2 frt.—kr.
A Világkrónikával együtt	9 . 60 .	4 . 80 .	2 . 40 .
A Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok	12 . . .	6 . . .	3 . . .
A Világkrónikával együtt	13 . 60 .	6 . 80 .	3 . 40 .
Csupán a Politikai Ujdonságok	5 . . .	2 . 50 .	1 . 25 .
A Világkrónikával együtt	6 . 60 .	3 . 30 .	1 . 65 .

Az előfizetések a *«Vasárnapi Ujság»* és *«Politikai Ujdonságok»* kiadó-hivatalába, Budapest, Egyetem-utca 4. küldendők.

MI UJSÁG?

* A Vasárnapi Ujság mai számának legnagyobb részét az október 6-iki félszázados évforduló ünnepélyeire vonatkozó képek és közlemények foglalják el, a *«Vasárnapi Ujság Regénytára»* közleményeinek folytatását a jövő hétre kellett halasztanunk.

A király október második felét Budapesten tölti. Ő Felsége, miután a budai királyi palotát építik, Gödöllőn fog tartózkodni, de többször bejön Budapestre. Október 14-ikén érkezik Gödöllőre, 15-ikén részt vesz a karmeliták budapesti templomának felszentelésén.

A király nevenapját október 4-ikén a hagyományos módon ünnepelték országszerte. Zászlók lobogtak mindenütt a középületeken, iskolákon, a templomokban pedig hálaadó istentiszteleteket tartottak Budapesten a Mátyás-templomban tartották a hivatalos istentisztelet délelőtt 10 órakor. Jelen voltak a kormány tagjai, a képviselőház, a fő bíróságok, stb. elnökei, az egyetem és a műegyetem rektorai és dékánjai, a főváros főpolgármestere és polgármestere, stb. Az ünnepi misét Vaszary Kolos bíboros hercegprímás tartotta fényes segédlettel. A katonaság külön tartott istentiszteletet a budavári helyorségi templomban, a hadtestparancsnok és a tábornokok jelenlétében.

Gr. Andrássy Gyula szülőháza. Kassán október első napján ünnepélyesen avatták föl az emléktáblát gróf Andrássy Gyulának a fúton levő szülőházán, mely e század elején állandó találkozó helye volt a felsőmagyarországi főúri családoknak. Miszkovszky Viktor terve szerint az emléktábla még 1896-ra elkészült, elhelyezését azonban el kellett halasztani, mert a régi rozoga palota helyére, mostani tulajdonosa, Andrássy Dénes gróf új házat emeltetett. Ennek falába helyezték el az emléktáblát, ama szoba helyére, melyben a nagy államférfi született.

Ugy a honvéd, mint a közös hadseregbeli tisztikar testületileg vett részt az ünnepen. Ott voltak az összes hatóságok, továbbá az iskolák ifjúsága, s a különféle iparos és munkás-egyesületek zászlóik alatt s nagy közönség. Az emlékbeszédet, Gerevich Emil dr. állami főreáliskolai igazgató mondotta. Utána Péchy főispán, mint a bizottság elnöke, adta át az emléktáblát a háztulajdonos képviselőiben megjelent Hodinka Mihály jószágigazgatónak. A fekete márványtábla felirata ez:

E házban született 1823. márczius 3-án gróf Andrássy Gyula. Örök emlékeztüléssel megjelölte Kassa város közönsége 1896.

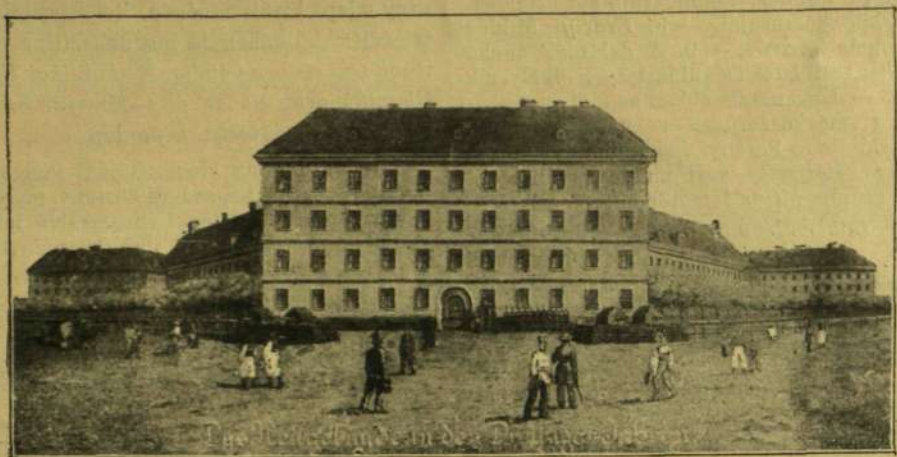
Vörösmarty ünnepése. Székesfehérvárt szept. 29-ikén Mihály napján Vörösmarty szobránál kegyeletes ünnepet rendeztek. A Vörösmarty-kör tagjainak nevében Vörtesy József elnök emlékbeszédet mondott s a szobrot megkoszorúta. Este nyolcz

Előfizetési fölhívás.

A *«VASÁRNAPI UJSÁG»* a legrégibb magyar szépirodalmi és ismeretterjesztő képes lap, újabban helenként egy félível bővítve, *«A Vasárnapi Ujság Regénytára»* czímű állandó szépirodalmi melléklettel jelenik meg, mely, mint a fölap, szintén művészi képekkel van díszítve. — A *«Vasárnapi Ujság»* a női munkára és divatra vonatkozó képeket és cikkeket is ad, s félívenként művészi becsű nagy képmelléklettel, összesen több mint ezer képet évenként.

A *«Vasárnapi Ujság»* társalapja, a most már 45-ik évfolyamára *«Politikai Ujdonságok»*, melyet ban lévő *«Uj»* és *«Részrehajlatlan»* előadóját, valódi házagpótlónak ismert el a magyar olvasó közönség, a hét eseményeit kellő magyarázattal ellátott gondos, tömör összeállításban tárja az olvasó elé, úgy, hogy a közönség együtt találja benne

AZ ÚJ-ÉPÜLET, A MILYEN 1849-BEN VOLT.

órákor Rauscher Béla mérnök vezetésével hosszú... órákor Rauscher Béla mérnök vezetésével hosszú...

A Wesselényi-emléktábla. Budapest főváros... A Wesselényi-emléktábla. Budapest főváros...

Az aradi ereklyemúzeumból. A magyar szabad... Az aradi ereklyemúzeumból. A magyar szabad...

Ez az ereklyetárgy csak legújában került a... Ez az ereklyetárgy csak legújában került a...

A Magyar Történelmi Társulat október 5-ikén... A Magyar Történelmi Társulat október 5-ikén...

merköltője, a kinek hivatásához tartozott a tornáknál... merköltője, a kinek hivatásához tartozott a tornáknál...

Müemlékek megújítása. A magyarországi közép... Müemlékek megújítása. A magyarországi közép...

Magyar találmány a telegrafálásra. Szeptember... Magyar találmány a telegrafálásra. Szeptember...

A sanatorium Új-Tátrafüreden, a davos-görberdorfi... A sanatorium Új-Tátrafüreden, a davos-görberdorfi...

Női festőiskola. Az új női festőiskola, mely... Női festőiskola. Az új női festőiskola, mely...

Andrée nyoma. Az északi sark felé való léghajós... Andrée nyoma. Az északi sark felé való léghajós...

Dr. Eckholm-nak az a véleménye, hogy Andrée a... Dr. Eckholm-nak az a véleménye, hogy Andrée a...

így használta a bóját, természetesen lecsavarta a... így használta a bóját, természetesen lecsavarta a...

* Bámulatos kis törpét fedezett fel nemrég egy... * Bámulatos kis törpét fedezett fel nemrég egy...

HALÁLOZÁSOK.

PATTERSON ARTUR, a Tud. Akadémia és a Kisfaludy... PATTERSON ARTUR, a Tud. Akadémia és a Kisfaludy...

Gróf PRACSEVICH ARTUR, a szécséni kerület országgyűlési... Gróf PRACSEVICH ARTUR, a szécséni kerület országgyűlési...

RÓDER ADOLF, ismert pedagógus és nyelvtani író, meghalt... RÓDER ADOLF, ismert pedagógus és nyelvtani író, meghalt...

Elhunytak még a közelebbi napokban: ADAMOVIĆ ISTVÁN... Elhunytak még a közelebbi napokban: ADAMOVIĆ ISTVÁN...

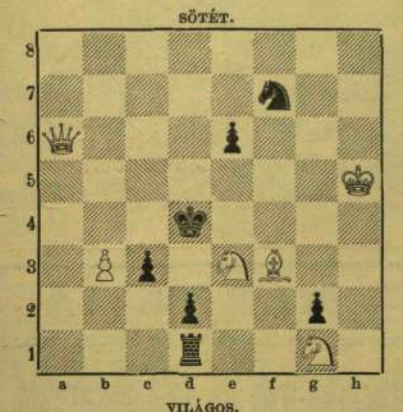
Polnai Fülöp, budapesti magánzó, 70 éves korában. Az... Polnai Fülöp, budapesti magánzó, 70 éves korában. Az...

jegyzői kar egyik tevékeny tagja, a lipótmezei intézetben... jegyzői kar egyik tevékeny tagja, a lipótmezei intézetben...

ÓZV. SZOMBAS JÓZSEF, szül. Lónyay Louise 67 éves korában... ÓZV. SZOMBAS JÓZSEF, szül. Lónyay Louise 67 éves korában...

SAKKJÁTEK.

2135. számú feladvány. Nielsen V. tól.

Világos indul s a harmadik lépésre matot mond.

A 2119. sz. feladvány megfejtése Bayersdorfer A. tól.

Világos. Sötét. Világos. a. Sötét. 1. Va5-d8... 2. He5-d3... 3. Vd8-e7... 4. V v. H mat.

Helyesen fejtették meg: Budapest: K. J. és F. H. - Andorfi S. - Kovács J. - Lipótváros: Hoffbauer Antal. - Gyulán: Nuszsek Sándor. - A pesti sakk-kör.

KÉPTALÁNY.

A «Vasárnapi Ujság» 37-ik számában közölt képtalány megfejtése: A társaságban született ember nem önmagáé.

Szerkesztői mondanivalók.

Lemondás. A költemény esinos, közölni lehetne; de a szerző megkérdőjelezése és engedélye nélkül nem tartanók helyesnek közlésététél.

Anyámnak. Nemes hangjával kellemesen hat az olvasóra, de nincs benne elég költői erő. Vallomások. A szenvedély láza lüktet benne; a verselésről azonban szerzőnek alig van fogalma, pedig

A lehető legkönnyebb formát választotta: a pár-rimes alexandrint. A székelyek. A hazafias érzés, mely áthatja, tiszteltreméltó, de inkább vezérezik, mint költemény, szétfolyó külső és belső formájánál fogva pedig nehézkes, farszító.

Dalok. A fenyő. Az «én». Holt világ. Nem tudunk közölni választani olyant, a mely teljesen megütötte volna a mértéket; de a tehetőség nyomán fölfedeztük bennök, kár volna az újabb kísérletekkel fölhagyni.

Nem közölhetők: Álom. Csak szenvedés. Dalok. Felelős szerkesztő: Nagy Miklós. Szerkesztőségi iroda: Budapest, IV., Kaplony-utca 9.

Vese, húgyhólyag, húgydara és kövszénybántalmak ellen, továbbá a legzsi és emésztési szervek hurutos bántalmánál, orvosi tekintélyek által a Lithion-forrás Salvator kúttól sikerrel rendelve lesz. 7523. Húgyhajtó hatása! Kellemes ízű! Könnyen emészthető! Kapható ásványvízkereskedésekben és gyógyszerárúknál. A Salvator-forrás igazgatósága Eperjesen. Budapest, főraktár Édeskúty L. urnál.

Régi származású viszketeg, bármilyen sömör, bőrkütyüsek, test-, kéz- és lábizzadás ellen orvosi ajánlatik a valódi Érényi-féle «Ichtioal-Salicil», mely ezen bajokat a test bármely részén alaposan gyógyítja. Használati utasítással ára 3 korona. 8178.

Makacs csusz, kövszény, derékfájás, nyilalás, hasogatók, szurás, szagatók, máj-, lép- és gyomordaganatok ellen csak egy üveg valódi Érényi-féle NERVIN-t vegyen, mely ezen bajokat gyökeresen gyógyítja. Ára használati utasítással 80 kr. Postán szétküldi: Érényi Béla gyógyszerárú Szabadzsállás 6. (Pest megye). Főraktárak: Török József, Király-utca 12. sz. Dr. Budai Emil, Városházi gyógytár.

Hirdetmény. Folyó 1899. évi november hó 2-án délelőtt 9 órákor a tűzvérségi szertárnál Komáromban ócska érczek, bőr- és másnemű tárgyak kerülnek nyilvános árverés alá, mely árverésen irásbeli ajánlatok is fognak figyelembe vétetni. Bővebb részletek és lapnak f. évi szeptember hó 24-én megjelent 39. számában lettek közzétéve. A cs. és kir. tűzvérségi szertár Komáromban. 8373

A legszebb, hizott, vágott baromfi idei stíriai poulard, kappan s naponta a legfrissebb uradalmi lött vadak nyul, óz, szarvas, fűrj, fogoly, idei fázán kapható 8361 GÉCZY FERENCZ udvari szállítónál, Budapest, IV., Károly-kaszárnya, Károly-körút, Rostély-utcai kapu.

„EGYETÉRTÉS” POLITIKAI NAPILAP. XXXIII. évfolyam. Felelős szerkesztő Dienes Márton.

Az Egyetértés nem dolgozik a hatásvadászat olesó eszközével, hogy magának egyszerre, tömegesen csakhamar újra elmaradó, új előfizetőket szerezzen, hanem mindenkor kellő színvonalon álló közlemény, gyors, pontos és minden tekintetben megbízható tudósításai által parkodik régi, új hírnevét mint hazánk legelső rangú napilapja állandóan fenntartani, hogy ez uton ne csak régi előfizetői kapcsolói állandóan magához, hanem közönségét új hódítók által évről-évre maradtandóan meg is szaporítsa. Hogy ezt a célt elérjék, erre néve legnagyobb támaszuk a lap nagy terjedelme. Az Egyetértés egyetlen egy oldalán majdnem annyi betűt képes közölni, mint a kisebb lapok három egész oldalán s így az Egyetértés egy rendes 8 oldalos lapja annyi közleményt tartalmaz, mintha a kisebb lapok 24 oldalán jelennek meg, a mi azonban csak ünnepnapokon történik. Ilyenkor az Egyetértés 12-20, illetőleg a kisebb alkalin számvitva 36-60 oldalnyi terjedelmű. Csakis a lap ily nagy méretei teszik lehetővé, hogy az Egyetértés mindenről oly bő és részletes tudósításokat közölhet, a milyeneket egy más lap sem nyújthat közönségének. Így általánosan ismeretes, hogy az Egyetértés országgyűlési tudósításai e nemből a legtekintélyesebbek, nemcsak a tudósítások kimerítő volta folytán, hanem azáltal a tárgyilagosságnál és részrehajlatlanságnál fogva is, mely e tudósításokat minden pártzsinézett olvasó előtt is élvezhető teszi. Egy másik nagy erőssége a lapnak rendkívül bő tárcza- és regényrovata. Az Egyetértés állandóan két kitűnő regényt közöl egyszerre, részint eredetit, részint a modern világrodalom remekeiből válogatva először magyar fordításban. Az egy év alatt közölt regények 400-500 nyomatott irva, vagyis 40-50 rendszeres regény-kötetnek felel meg. Ezen kötet regény bolti ára legálább ugyanannyi forint. Ha most még tekintetbe vesszük az Egyetértésnek minden közönségtől kitűnő képei és előrangú publicistikáit által írott veszerckéit és egyéb politikai közleményeit, bő hírvonatát, eredeti táviratait az ország és a világ minden részében levő saját levelezőtől, továbbá a vasárnapoknál megjelenő s egy-egy szakaport pótló «Irodalom», «Tanügy» és «Művelődés» című országos hírv. rovatokát a végül az Egyetértés legújabb informál. kétségátlanságát, igaz gazdaságos rovatát és mozgásható társulati tudósításait, bátran mondhatjuk, hogy az Egyetértés a hazai sajtónak egyetlen orgánusa, mely az intelligens közönség minden osztályának igényeit a legteljesebb mértékben kielégíteni képes. Mindezen előnyök dacára az Egyetértés előfizetési ára a legmérsékeltőbb: 7345. Egész évre --- 20 frt --- Fél évre --- 10 --- Negyed évre --- 5 --- Egy hóra --- 1 --- 80. Előfizetéseket legelőször postánvalyón az Egyet. értes kiadóhivatalához Budapest, papnövele-utca 8. intézndők.

Magyar királyi államvasutak. Tanuló bérletjegyek életbeléptetése a Szombathely-Rumi h. é. vasuton. A magy. kir. államvasutak igazgatóságától nyert értesülés szerint f. é. november hó 1-től kezdve az előbb említett vasút összes állomásaival Szombathelyre méréseltű árú tanuló bérletjegyek kiadandók a következők által: 1. hóig érvényes a II. osztályban 8 korona, a III. osztályban 5 korona, 3 hóig érvényesek a II. osztályban 20 korona, a III. osztályban 12 korona. Ezen bérletjegyek az esedékes összeg beiktatása mellett a magy. kir. államvasutak igazgatósága titkárságánál (Budapest, Andrássy-út 75.) az illető tanítézet által kiállított és a tanuló ebbeli minőségét bizonyító igazolvány felmutatása mellett állíttatnak ki. Budapest, 1899 szeptember 29-én. Az igazgatóság.

A női szépség fenntartására és emelésére a legkínáltabb szer: Cornelia-arezkenőcs (törvény által védve). 7706 mely az arcnak bőre, meglegőben tiszta fiatalos színt kölcsönöz a mit szemmel más szerrel elérni nem lehet. Kínált szer: májfoltok, szeplők, pattanások, pörpörések (mitesszer), túlvörös arc és a bőr minden tisztatlansága ellen, a szárga vagy barna arcbőrt vaktó fehérré teszi. Egy kis tégely ára 1 korona. Egyszer nagy tégely ára 2 korona. — Ezen közkedvelt szer kapható: LESZKOVÁZ MILETA „KORONA” című gyógyszerárúban O-Verbászban (Bácska), 150. Postai megrendelésre finom pouderek, szappanok és illatszerek hozzászállására ajánlatik. Viszonteladók kerestetnek. Főraktárak Budapest: Török József gyógyszerárú, Király utca 12. és dr. Egger Leo gyógyszerárúban Váci-körút 17.

Selyem-damasztek 75 krtól 14 frt 65 krig méterenként és selyem-brocatok — saját gyaráimból HENNEBERG G. selyemgyárai, Zürichben (ca. és kir. udvari szállító).

